

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kristijan Sivec

Sprememba neoliberalne paradigme skozi slovensko finančno krizo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kristijan Sivec

Mentor: doc. dr. Žiga Vodovnik

Sprememba neoliberalne paradigme skozi slovensko finančno krizo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*V času študija so mi na poti do uresničitve končnega cilja mnogi stali ob strani. Ob tej priložnosti, bi se še posebno rad zahvalil mentorju, **dr. Žigi Vodovniku**, za vso strokovno pomoč in znanje, za korekten odnos do mene in mojega dela ter za izjemno potrpežljivost in vodenje.*

*Zahvalil bi se rad tudi svoji družini, **mami Veri, očetu Zoranu ter bratu Eriku**, ki so mi v celotnem času študija pomagali in me spodbujali ter podpirali v času pisanja diplomskega dela.*

*Zahvalil bi se tudi puncu **Maji**, da mi je stala ob strani v najtežjih in najbolj stresnih obdobjih pisanja diplomskega dela.*

*Nenazadnje pa bi se rad zahvalil tudi svojim **sošolkam in sošolcem**, s katerimi smo skupaj uspešno prebrodili vse prepreke študijskega obdobja.*

Sprememba neoliberalne paradigme skozi slovensko finančno krizo

Neoliberalizem, kot ideologija in sistemska ureditev predstavlja ključno ekonomsko in tudi politično podlago v današnjem času. Še posebej pridejo nove ideje in različne teorije o spremembi obstoječega sistema na plano v razmerah krize, kot smo jim priča v tem obdobju. Prav tako, kot se s kriznimi razmerami na področju financ in gospodarstva sooča celoten globaliziran svet in vse najbolj gospodarsko razvite države sveta, se ji tudi Slovenija ne more izogniti. V pričujočem diplomskem delu se je smiselno ozreti tudi nekoliko nazaj v zgodovino in pogledati, kdaj in kako so neoliberalna načela prišla na področje slovenskega političnega in gospodarskega prostora, v kakšni meri so se uveljavila in ali jim sledimo še danes, ko živimo v težkih pogojih gospodarske krize. Na tem mestu je ključno vprašanje, ali trenutna kriza v Sloveniji predstavlja zgolj še en cikel v seriji gospodarskih kriz, ki smo jim bili priča že v preteklosti, kot posledica neoliberalnih načel. Ali pa gre morda za spremembo sistemskih načel in vrednot, ki bi se odrazila v novi ureditvi in bi pomenila presek z obstoječo paradigmo. To vprašanje pa bo obravnavano v pričujočem diplomskem delu.

Ključne besede: *liberalizem, neoliberalizem, finančna kriza, Slovenija, izhodne strategije.*

The change on neoliberal paradigm in the aspect of Slovenian financial crisis

Neoliberalism as an ideology and system regulation represents a key economic and political basis in today's world. Particularly in the time of crisis, as we are witnessing in this period, new ideas and various theories about changing the existing system, occur. The whole globalized world and the most economically developed countries are facing the difficult conditions of financial crisis, and also Slovenia cannot avoid the consequences of this state. For the present study, it makes sense to consider the history and see when and how neoliberal principles were established in Slovenia's political and economic system, to what extent they were established and whether they are followed today, when we live in difficult conditions of economic crisis. At this point, the key question is, whether the current crisis in Slovenia represents only another cycle in a series of economic crises that we witnessed in the past, as a result of neoliberal principles. Or there may be a change of systemic principles and values to be reflected in the new regime and would be an intersection of the existing paradigm. The issue will be dealt with in the present study.

Key words: *liberalism, neoliberalism, financial crisis, Slovenia, exit strategies.*

KAZALO

1	TEORETIČNA IZHODIŠČA	7
1.1	Hipotetične predpostavke	9
1.2	Metodologija in struktura	10
2	KLJUČNI POJMI.....	12
2.1	Liberalizem.....	12
2.2	Neoliberalizem	14
2.2.1	Teoretski pogledi	14
2.2.2	Nevmešavanje države.....	16
3	VZPOSTAVITEV NEOLIBERALNIH NAČEL V SLOVENIJI	19
3.1	Prost pretok blaga, storitev, kapitala in zaposlenih	21
3.2	Privatizacija po osamosvojitvi.....	22
3.2.1	Novi lastniki kapitala.....	24
3.3	Krčenje socialne države, tuje naložbe in odprtost trga.....	26
4	POSLEDICE GOSPODARSKE KRIZE ZA SLOVENIJO	27
4.1	Zunanji dejavniki.....	27
4.2	Notranji dejavniki in posledice.....	30
5	PRVOTNI UKREPI ZA BLAŽITEV POSLEDIC FINANČNE KRIZE V SLOVENIJI	35
5.1	Ukrepi vlade za blažitev posledic finančne krize	36
5.1.1	Finančni ukrepi Vlade RS	37
5.1.2	Fiskalni ukrepi Vlade RS.....	38
5.1.3	Neposredni ukrepi na področju realnega sektorja.....	41
6	IZHODNE STRATEGIJE.....	43
6.1	Ukrepi ekonomske politike.....	45
6.1.1	Konsolidacija javnih finance	45
6.1.2	Financiranje za razvoj.....	48
6.1.3	Krepitev elementov varne prožnosti.....	49

6.2 Strukturni ukrepi.....	51
6.3 Institucionalne prilagoditve	52
6.4 Vladni »neoliberalni semafor«	54
7 ALTERNATIVNI PREDLOGI IZHODNIH STRATEGIJ	55
8 SKLEP.....	61
9 LITERATURA.....	66

KAZALO TABEL, GRAFOV IN SLIK

TABELA 5.1: FINANČNE POSLEDICE UKREPOV VLADE	35
TABELA 5.2: MAKROEKONOMSKI KAZALCI.....	39
TABELA 5.3: GIBANJE STANJA DOLGA DRŽAVNEGA PRORAČUNA	40
TABELA 6.1: FISKALNO PRAVILO	46
GRAF 4.1: PREGLEDNICA IZVOZA IN UVOZA BLAGA.....	33
SLIKA 6.1: KONCEPT IZHODNE STRATEGIJE.....	44

1 TEORETIČNA IZHODIŠČA

Neoliberalna doktrina je glavna smernica pri ureditvi ekonomskih in političnih odnosov, predvsem v zahodnih razvitih državah, v času globalizacije pa neoliberalni logiki prostega trga in proste trgovine ne uide praktično nobena država. Z vsemi pozitivnimi lastnostmi, ki jih takšna globalna ureditev na področju gospodarskih odnosov prinese, je nič koliko tudi negativnih posledic neoliberalne doktrine, ki se v največji meri odražajo prav zdaj, ko smo priča globoki gospodarski krizi, ki se močno odraža tudi v Sloveniji. Slabe investicije in naložbe, neprimerna regulacija, slaba nepremičninska posojila, preveliko kopičenje denarja na področju finančnega sektorja, so sodu dokončno izbile dno in razkrile vse hibe sistema, kot ga poznamo. Vodilne svetovne države se trudijo na vse kriplje ponovno spodbuditi gospodarsko aktivnost, obnoviti zaupanje v finančni sektor, pospešiti posojilno dejavnost, s poddržavljanjem in raznimi fiskalnimi ukrepi poskušajo reševati podjetja, ki so se znašla na robu propada. Poskušajo skratka vse, da bi se čim prej iztrgali iz krize, to pa počnejo na različne načine. Nekateri ukrepi sovpadajo z doktrino neoliberalizma, spet drugi ne, vendar države v obdobju krize ne izbirajo sredstev pri odpravljanju posledic. Takšno ravnanje pa se je velikokrat, v obdobjih preteklih gospodarskih kriz, izkazalo kot učinkovito. Vendar pa je prav trenutna kriza pokazatelj, da na tem področju ni vse v najlepšem redu, pa čeprav neoliberalci sprejemajo takšna obdobja, ko se izmenjavajo gospodarske krize in gospodarski razcvet, kot normalen in pričakovan proces neoliberalizma. Izkušnje iz preteklosti na tem področju so nas naučile, kako reagirati v kriznih obdobjih, a vendarle je potrebno pogled usmeriti v prihodnost. Ali bomo še naprej priča takšnim kriznim obdobjem in jih sprejemali za nekaj normalnega ali pa je neoliberalna doktrina že izpeta, je dosegla svoj vrhunec, je čas za spremembo, ker so se pokazale vse njene slabosti? Ali smo sposobni premostiti ideologijo, ki se zdi v tem trenutku nezamenljiva in edina pravilna in jo zamenjati z ideologijo, ki bo temeljila na drugačnih predpostavkah?

Neoliberalna doktrina temelji na nekaterih načelih, ki se nam v današnjem času zdijo popolnoma normalna, edina pravilna in nezamenljiva. Pravzaprav jih v večini nekritično podpiramo, jim sledimo in s tem posredno ohranjamo obstoječo ureditev. Neoliberalna doktrina je vsesplošno prepoznavna, Wallerstein (Kovač 2009) jo pojasnjuje s tremi prepoznavnimi načeli: prostim globalnim pretokom blaga, storitev, kapitala in zaposlenih, procesom privatizacije ter krčenjem socialne države, ki ga spremlja znižanje

davkov. Po Scholteju (Pikalo 2003) neoliberalni pristop k delovanju gospodarskih aktivnosti zagovarja popoln umik državne regulative na področju pretoka denarja, bodisi na meddržavni ali globalni ravni. Prav tako to velja za pretok blaga, storitev in kapitala, ukinitve državnega nadzora nad cenami, plačami in menjalnimi razmerami valut.

Neoliberalizem je (Martinez in Garcia 2010) skupek ekonomskih politike, ki je postala bolj razširjena v zadnjih 25 letih. Čeprav je beseda redko slišana, lahko jasno vidimo posledice neoliberalizma, ko bogati postajajo bogatejši, revni pa še revnejši, izraz pa se lahko nanaša na politično, ekonomsko ali celo verske ideje. Pri neoliberalizmu gre nedvomno za politično-ekonomsko filozofijo, ki zavrača vladne intervencije, v ekonomiji pa zagovarja svobodno trgovino in liberalizacijo trga in financ. Ključne točke neoliberalizma, ki sta jih predstavila Martinez in Garcia (2010) so:

- *Vladavina trga.* To pomeni, da je podjetništvo osvobojeno državne regulacije, ne glede na to kakšne socialne posledice povzroča, večjo odprtost do mednarodne trgovine in investicij, zmanjšanje vloge sindikatov in pravic delavcev, kar se običajno skriva pod pojmom fleksibilnosti trga dela. Pomeni popolno svobodo kapitala, blaga in storitev, deregulacijo vseh cen in trga, z namenom povečevanja ekonomske rasti, od katere bodo v končni fazi imeli koristi vsi;
- *Omejitev javnih izdatkov za javne storitve.* To pomeni zmanjšanje javnofinančnih izdatkov za šolstvo, zdravstvo, zmanjšanje socialnih pomoči za revne. Celo skrb za ceste, mostove, vodne vire naj bi v čim manjši meri regulirala država. Seveda ni nobenih pomislekov, ko je subvencij deležno gospodarstvo;
- *Deregulacija.* Znebiti se je potrebno vsakršne regulacije s strani države, ki bi lahko pomenila zmanjšanje dobička;
- *Privatizacija.* Vsa podjetja, storitve in blago, ki so v državni lasti (banke, železnice, avtoceste, ključni industrijski obrati, električna napeljava, šole, bolnišnice in celo sveža voda), naj se proda privatnim investitorjem. Četudi je privatizacija izpeljana zato, da bi prinesla večjo učinkovitost, je imela večinoma efekt koncentracije kapitala v rokah posameznikov, storitve in blago pa so velikokrat postale še dražje;

- *Odprava koncepta javno dobro in koncepta skupnosti.* Takšen koncept se nadomešča z individualno odgovornostjo. Ljudje naj bi samo odgovarjali za svoje pomanjkanje zdravstvenega varstva, izobrazbe in socialne varnosti, če pa jim pri tem spodleti so označeni kot leni.

1.1 Hipotetične predpostavke

V časih svetovne gospodarske krize, ki je globoko zarezala v vse pore družbe in gospodarstva ter močno prizadela tudi slovensko gospodarstvo, lahko tudi na lastnem primeru opazujemo kakšne vplive ima neoliberalna doktrina na finančne, gospodarske in tudi politične odnose. Neoliberalna doktrina s svojimi doktrinarnimi načeli delovanja, svojo filozofijo prostega trga, privatizacije, globaliziranega gospodarstva in nevmešavanja države bistveno vpliva na ohranjanje takšne ureditve. Krize kapitalističnega sistema si ciklično sledijo v določenih obdobjih in se izmenjujejo z obdobji gospodarske rasti. Zdi se, da noben ukrep, ki bi preprečeval nadaljnja obdobja krize ali celo recesije, ne zaleže. Takšna ciklična zaporedja kažejo na to, da je neoliberalni sistem vedno v nekakšni krizi, ali na poti k novi krizi, ali iz nje, pa četudi v določenem trenutku živi v stanju gospodarske rasti. Takim trendom ne more uiti niti Slovenija. Vključena je v globaliziran gospodarski sistem in zato se mora podrežati neoliberalni logiki, da je lahko gospodarsko uspešna in konkurenčna ter je podvržena vsem njenim zakonitostim. Prav iz tega razloga vsrka tudi vse negativne posledice globalizirane, neoliberalne gospodarske ureditve, ko se finančni in gospodarski krizi ne more izogniti, ker je del celotnega sistema. Tako je neoliberalizem ključna predpostavka na političnem in gospodarskem področju, kjer praktično nima alternative in je v trenutnih razmerah nezamenljiva.

V času krize je zanimivo opazovati različne rešitve zanjo. Velikokrat naletimo na paradoks, ko država v nasprotju z neoliberalnimi načeli vseeno pomaga gospodarstvu s finančnimi injekcijami, s pomočjo podjetjem, poddržavljanjem in podobno, čeprav to ni v skladu z neoliberalno logiko, ki takšnega vmešavanja v prosti trg ne dopušča. Takšne intervencionistične politike lahko praktično zasledimo v vseh državah, ki so se znašle v krizi, saj se v praksi pogosto opazi primere, kjer brez državne pomoči marsikatero

podjetje ne bi uspelo preživeti. Takšno izgubljanje podjetij in delovnih mest, pa bi nas utegnilo pahnuti v še hujšo krizo. S takšnim kurativnim odpravljanjem posledic in s stremenjem k čim prejšnji povrnitvi v stanje pred krizo, bolj ali manj skrbimo samo za čimprejšnji povratek k temu obdobju, k lažšanju posledic, ne pa k odpravljanju vzrokov. Malo storimo, da se podobni padci gospodarskih aktivnosti ne bi več dogajali, kaj šele, da bi prišlo do spremembe obstoječega sistema. Podobno ravnanje s sprejemanjem takšnih ukrepov, lahko opazimo tudi sedaj, ko se tako kot celoten svet, tudi Slovenija ukvarja s čimprejšnjim okrevanjem in povrnitvijo v stanje pred krizo, kjer je glavno vodilo dobiček, oziroma čim višja gospodarska rast, ne glede na posledice. V tem smislu se zdi, da je celotno obdobje krize le nekakšna pričakovana »faza« neoliberalnega sistema, ki jo moramo preživeti, da se lahko potem spet vrnemo na stara pota velike gospodarske rasti. Poskušamo le zdraviti posledice, ne pa spremeniti nekaterih ključnih paradigmatiskih načel, da do podobnih kriz v prihodnosti ne bi več prihajalo. Tako je namen pričujočega diplomskega dela raziskati, kam se usmerja Slovenija po obdobju gospodarske krize, predvsem na področju izhodnih strategij, temelječih na neoliberalizmu. Namen je torej preveriti, ali obdobje trenutne gospodarske krize prinaša novo ureditev in pomeni nekakšen prelom naproti neoliberalni doktrini in doslej prevladujoči paradigmi, ali gre zgolj le še za en cikel v seriji izmenjevanja obdobji gospodarskih kriz in obdobji gospodarske rasti, pod vplivom neoliberalizma?

1.2 Metodologija in struktura

Pri nastajanju diplomskega dela bom za pisanje in argumentacijo uporabil več metod. Najprej bom zbral in pregledalo obstoječo bibliografijo o predmetu, ki ga bom obravnaval v pričujočem diplomskem delu. Predvsem se bom v veliki meri opiral na sekundarne vire, saj na to izbrano tematiko lahko najdemo veliko gradiva, s katerim bom lahko dobro predstavil tematiko in si tudi pomagal pri predstavljanju teoretičnega ozadja. Pri tem imam v mislih predvsem analizo monografskih publikacij, člankov, raziskovalnih poročil, itd. V nekaterih segmentih diplomske naloge pa se bom prav tako posluževal analize in interpretacije primarnih virov, s čimer bom preučil različne dokumente, zakonske akte, uredbe, ukrepe vlade proti finančni krizi, poročila, itd. S pomočjo teh virov bom poskušal poiskati konkretnije odgovore na problematiko in

podati argumentacijo ter moja razmišljanja. Ker je namen naloge biti aktualen in spremljati tekoče dogajanje, bom nekaj poudarka namenil tudi analizi množičnih medijev, predvsem televizijskih prispevkov, časopisnih člankov, intervjujev idr. Za splošno razumevanje diplomske naloge in raziskovane tematike, bom tudi vpeljal zgodovinski aspekt in tako poskušali predstaviti ključne točke razvoja neoliberalizma v Sloveniji.

V diplomskem delu se bom v začetnem delu najprej posvetil razlagi ključnih pojmov, pomembnih za razumevanje obravnavane tematike. V ospredje bom vzel dva ključna pojma in sicer liberalizem in neoliberalizem, katerih načela bom predstavil. V nadaljevanju naloge bom predstavil ključne točke sprejetja neoliberalne doktrine in njenih načel v Sloveniji po osamosvojitvi in tudi kasneje, ob vključitvi v Evropsko unijo. V tem obdobju bom opisal nekatere ključne točke uveljavitve privatizacije, načela prostega trga, prostega pretoka kapitala, surovin, storitev in delovne sile. V naslednji fazi naloge se bom usmeril v opis posledic svetovne finančne krize na Slovenijo, predstavil bom konkretne posledice, ki smo jih utrpeli zaradi zmanjšanja gospodarskih aktivnosti.

Temu bo sledil del, kjer bom predstavil nekatere ključne ukrepe za blažitev posledic finančne krize v Sloveniji, na različnih področjih. Predstavil bom nekatere že sprejete ukrepe za blažitev posledic finančne krize, predloge v smislu izhodnih strategij in ključne aktualne ukrepe, predstavljene februarja letos v Slovenski izhodni strategiji. Poskušal bom preučiti neoliberalne predloge in ukrepe, ki jih je predlagala vlada, s katerimi želi zagotoviti državno pomoč podjetjem in posameznikom, predvsem pa tiste, s katerimi želi povečati konkurenčnost slovenskega gospodarstva in povečati aktivnost na gospodarskem ter finančnem področju. V zadnjem delu naloge, pa se bom usmeril v pregled izhodnih strategij iz finančne krize in pregledal, če je mogoče v vladnih predlogih in izhodnih strategijah moč opaziti kakšne spremembe, glede na sedaj obstoječo paradigmo, ki temelji na neoliberalizmu. V tem kontekstu bom tudi predstavil nekatere alternativne predloge izhodnih strategij, katerih načela in cilji se razlikujejo glede na neoliberalno doktrino. Čisto na koncu, v sklepu, bom predstavil povzetek mojih dognanj in glede na raziskovalno vprašanje podal zaključne misli.

2 KLJUČNI POJMI

2.1 Liberalizem

Definicij liberalizma je pravzaprav mnogo, saj je definirati liberalizem pravzaprav zelo težko, sploh če izhajamo iz predpostavke, da pri liberalizmu nikoli ni šlo za enoten intelektualni tok in da je produkt nekaj stoletij zgodovinskega razvoja. Iz tega razloga je zelo težko njegov pomen strpati v eno definicijo (Pikalo 2003, 4). Mouffova (Pikalo 2003, 4) celo trdi, da liberalizem nima niti koherence sistematičnega teoretiziranja, niti koherence, ki bi dopuščala definicijo. To pa po njenih besedah velja tudi za vse ostale tradicije v zgodovini političnih misli. Po Dworkinu (Rizman 1992, 211) je mogoče liberalizem prav tako definirati s pomočjo doktrinarno nasprotnih ideologij, vendar pa tudi v tem segmentu naletimo na težave. Tudi, če ga neposredno primerjamo z denimo konservativizmom in skušamo poiskati načelno nit, ki se vleče skozi bistvena liberalna stališča in jih razlikuje od ustreznih konservativnih stališč, težko pridemo do enotne definicije, ali pa pridemo do napačne. Po Dworkinu (Rizman 1992, 211) liberalizem deli enaka ustavna načela z mnogimi političnimi teorijami, vključno z konservativizmom, vendar se od njih razlikuje tako, da različnim načelom pripisuje različno sorazmerno pomembnost. S tem v ospredje postavlja najpomembnejša ideala, svobodo in enakost.

Vendarle pa lahko vseeno najdemo nekatere skupne filozofske predpostavke, značilne za liberalizem, ki so podane v naslednjih točkah (Pikalo 2003, 4):

- liberalizem daje velik pomen svobodnemu izražanju človekove osebnosti,
- verjame, da so človeška bitja sposobna narediti to izražanje človekove osebnosti za vrednoto, tako sebi kot družbi,
- podpira vse institucije in politike, ki varujejo in še naprej razvijajo svobodno izražanje in s tem povezano toleranco.

Rizman (1992, 15-16) pa med temeljne prvine liberalizma dodaja tudi individualizem, njegovo egalitarno, univerzalistično ter melioracijsko prvino. Po Adamu (Rizman 1992, 15-16) so vrednote, ki jih ponuja liberalizem, osnova za politično in pravno kulturo, ki je kompatibilna z liberalnodemokratskim sistemom in tržnim gospodarstvom. Gre za

internaliziranje vrednot kot so strpnost, zasebna pobuda, spoštovanje pravnih institucij in privolitev na načelo, da je edino demokratična menjava vlade legitimna. Po Mrkaiču (2007, 312) liberalizem za osnovni postulat postavlja svobodo posameznika, predvsem svobodo pred državno prisilo, obenem zagovarja svobodo posameznika, vladavino zakona, svobodno gospodarstvo z zasebno lastnino, svobodo govora, ločitev cerkve od države, državo z omejeno močjo in načelo, da brez žrtve ne more biti zločina.

»Liberalci trdijo, da so gospodarske sile in gospodarstvo nekaj, česar ni dobro zaupati politiki« (Friedman v Pikalo 2003, 123), saj menijo, da se država in posledično njena politika ne sme mešati v gospodarske sile s svojo aktivno politiko. Politika z vmešavanjem v delovanje prostega trga ovira najboljši pretok virov, s tem zmanjšuje stopnjo dobičkov na trgih, kar posledično pomeni zmanjševanje razvoja in destimulacijo najboljših (Friedman v Pikalo 2003, 123).

Ena izmed ključnih izpeljank liberalizma, ki je v praksi najbolj povzeta, je liberalni kapitalizem. Ključni cilj liberalnega kapitalizma v zadnjih 40 letih je bila »privatizacija vseh sektorjev človeške aktivnosti, odprava javnega sektorja in lastništva, ne le v gospodarstvu, temveč tudi v drugih družbenih dejavnostih« (Štiblar 2008, 144). V pogojih neregulirane konkurence in svobodnega podjetništva, naj bi ljudje delovali za največje blagostanje celotne družbe, pa čeprav v prvi fazi v želji za lastnim dobičkom kot prvim motivom. Takšna je vsaj predpostavka »nevidne roke trga«, ki jo je vpeljal začetnik ekonomije, Adam Smith, njegove ideje pa so prevzeli neoliberalci. Vendar so pri tem tudi zanemarili njegovo zahtevo po moralnosti ekonomskega delovanja, torej v tem smislu nekaj, kar bi z današnjimi besedami poimenovali družbena odgovornost podjetja (Štiblar 2008, 144).

Kritični vidik liberalnega kapitalizma predstavlja Kleinova (2009), ki pravi, da si je trg svobodo pridobil na silo, z brutalnimi metodami, da je bila zgodovina prostega trga napisana s šoki in da je Friedmanova ideologija čistega kapitalizma fundamentalistična. To pa zato, ker izključuje vse ostale sisteme, vse konkurenčne ideologije, obenem pa je tudi nevarna, ker za svojo izpolnitev nujno potrebuje kataklizmo, katastrofo, finančno krizo, teroristični napad, vojaški udar, itd. V stanju šoka so ljudje zmedeni in prestrašeni in v takšnem položaju je najlažje izvesti reforme, ki pred šokom niso bile mogoče: hitra privatizacija, deregulacija, krčenje socialnih programov, demontaža socialne države, ipd.

2.2 Neoliberalizem

2.2.1 *Teoretski pogledi*

Že ime nam pove, da gre pri neoliberalizmu za nov pogled v stari zgodbi, saj gradi na prepričanju klasičnega liberalizma, da bodo tržne sile prinesle blaginjo, svobodo, demokracijo in mir vsemu človeštvu (Scholte v Pikalo 2000, 34). Po mnenju Alkalaja (2005) neoliberalizem vleče velik del svojih teoretičnih korenin iz t. i. avstrijske šole in ekonomske teorije monetarizma. Njegovi najpomembnejši sodobni predstavniki so Michael Polanyi, Friedrich August von Hayek in predvsem Milton Friedman. Po Bugariču (Kovačič-Peršin 1996, 81) je neoliberalizem kot politični program nastajal v času Reaganove in Busheve administracije in je predvsem označeval stališče ameriških konzervativnih administracij do ekonomskih in političnih vprašanj, sčasoma pa so ga povzele tudi vodilne finančne svetovne organizacije (IMF¹, Svetovna banka) in tudi druge finančne institucije ter nenazadnje tudi neoliberalno usmerjene vlade. S sočasno podporo prestižnih akademskih institucij je neoliberalizem postal prevladujoči politični program današnjega časa. Prav tako navaja, da »so temeljni elementi neoliberalnega programa radikalna privatizacija, delna liberalizacija, makroekonomska stabilizacija in kompenzatorna socialna politika« (Bugarič v Kovačič-Peršin 1996, 81).

Po Alkalaju (2005) je neoliberalizem, ki je svoj razcvet doživel v sedemdesetih, predvsem pa v osemdesetih letih, kot ekonomsko-politična filozofija in predvsem ideologija, postal prevladujoč in je bistveno vplival na politiko praktično vseh svetovnih vlad. Privrženci te doktrine jo označujejo kot samo "liberalizem", čeprav s političnim liberalizmom nima dosti skupnega, nasprotniki pa govorijo o "thatcherizmu", po Margaret Thatcher, ki je veljala za veliko zagovornico neoliberalnih ukrepov in je skovala kratico TINA - "There is no alternative" ("ni alternative" - neoliberalizmu namreč).

Tudi Chomsky (2005, 27) meni, da izraz neoliberalizem spominja na sistem načel, ki je nov in temelji na klasičnih liberalnih idejah ter je znan tudi kot »washingtonski konsenz«, kar nakazuje na nekaj v zvezi z globalno ureditvijo. Temeljna pravila neoliberalne doktrine predstavi z naslednjimi besedami: »liberalizirati trgovino in

¹ International Monetary Fund (Mednarodni denarni sklad)

finance, dovoliti, da trg postavlja cene (»uskladiti cene«), zajezi inflacijo, privatizirati« (Chomsky 2005, 28), s tem pa tudi zagotoviti nevmešavanje države in tudi prebivalstva. Ključne ideje neoliberalizma v podobnem kontekstu predstavlja tudi Wallerstein (Kovač 2009), ki neoliberalizem pojasnjuje s tremi prepoznavnimi načeli: prostim globalnim pretokom blaga, storitev, kapitala in zaposlenih, procesom privatizacije ter krčenjem socialne države, ki ga spremlja znižanje davkov. Podobnega mnenja je tudi Scholte (Pikalo 2003), ki meni, da neoliberalni pristop k delovanju gospodarskih aktivnosti zagovarja popoln umik državne regulative na področju pretoka denarja, bodisi na meddržavni ali globalni ravni. Prav tako to velja za pretok blaga, storitev in kapitala, ukinitvev državnega nadzora nad cenami, plačami in menjalnimi razmerami valut.

Vendar pa je gotovo zelo paradokсна ugotovitev, da je izraz neoliberalizem precej malo uporabljena beseda, ki po prepoznavnosti zaostaja za terminom liberalizma, ki nam je prinesel svoboščine na vseh področjih, hkrati pa tudi vpeljal kapitalistične odnose in spremenil vrednotni sistem. Paradoksalno je tudi, da čeprav živimo v obdobju neoliberalizma, se o njem veliko ne sprašujemo, ampak neoliberalno doktrino nekritično sprejemamo. To pa je značilnost močno zakoreninjene in sprejete ideologije, v katero se ne dvomi, kaj šele, da bi lahko v takšni ureditvi implementirali spremembe sistema. Po McChesneyu (Chomsky 2005, 15) je izraz neoliberalizem splošni javnosti večinoma neznan in se ga tudi ne uporablja, to pa še posebej velja za Združene Države Amerike. Tam neoliberalne pobude označujejo kot politiko svobodnega trga, ki spodbuja zasebno pobudo in potrošniško izbiro, nagraduje osebno odgovornost in podjetniško delovanje, na drugi strani pa kritizira nesposobno birokratsko in parazitsko državo, ki ne more narediti nič dobrega. Napori korporativno finančnih odnosov z javnostmi so dali tem sklepom, idejam in pojmom status nedotakljivosti, posledica tega pa je, da so postavljene zahteve velikokrat implementirane brez pravega zagovarjanja in argumentacije. Nanje pa se sklicujejo, ko opravičujejo različne, neoliberalno usmerjene ukrepe. Še več, vsako vmešavanje v delovanje svobodnega trga ali nestrinjanje z idejami takšne doktrine, avtomatsko postane sumljivo, saj idejo prostega trga neoliberalci vidijo kot edini pravični alokator dobrin in uslug. V svoji retoriki in ideološki prepričevalnosti nas uspejo prepričati, da delajo revnim, okolju in vsem družbenim subjektom uslug, ko vodijo politiko v korist bogatih.

Tukaj bi lahko dodali tudi pogled Bugariča (Kovačič-Peršin 1996, 80-83), ki meni, da nam neoliberalizem kljub intelektualni ambicioznosti, ponuja predvsem zelo praktične in konkretne nasvete o tem, kako reformirati ekonomske in politične institucije držav. Ne glede na to, ne gre zanemariti intelektualnih in ideoloških premis, ki stojijo za takšnimi konkretnimi nasveti. Prav podcenjevanje intelektualnega in teoretičnega ozadja neoliberalnega programa, je pripeljalo do današnje situacije, ko na političnem prizorišču ni mogoče zaslediti pravih alternativ neoliberalizmu. S sprejemanjem praktičnih nasvetov neoliberalizma, so kritiki nehote sprejeli tudi ideološke razlage, ki se skrivajo za konkretnimi napotki. Prav iz tega razloga je pri kritičnem pogledu na neoliberalizem ključna demistifikacija teze, da neoliberalni model predstavlja edini možni model svobodne in tržne družbe.

V praksi lahko, po mnenju Chomskega (2005, 44), zasledimo predvsem dve obliki neoliberalne doktrine, predvsem kar se tiče dejanske uporabe doktrine prostega trga. Prva je uradna doktrina, ki je vsiljena nezaščitenim. Druga je tisto, kar bi morda lahko imenovali »zares obstoječa doktrina svobodnega trga«: tržna disciplina je dobra za vas, ne pa zame, razen kot začasna prednost. »Zares obstoječa doktrina je tista«, ki vlada od 17. Stoletja, ko se je Velika Britanija uveljavila kot razvojno najbolj napredna evropska država z radikalnimi dvigi obdavčitev in učinkovito javno upravo, da je organizirala fiskalne in vojaške dejavnosti države, ki je postala »največji posamezni dejavnik ekonomije« in njene globalne širitve, kot pravi britanski zgodovinar John Brewer«

2.2.2 Nevmešavanje države

Ena izmed temeljnih predpostavk neoliberalizma, ki velja med neoliberalci za poglavitno, je nevmešavanje države na področje prostega trga, tako imenovani »laissez faire«, oziroma načelo prostega trga. Vendar pa tega področja ne moremo tako enostavno razmejiti, saj je tudi v državah s prevladujočo neoliberalno doktrino značilno, da je trg v nekaterih primerih vendarle prepleten z državo, pa čeprav to ni v skladu z neoliberalizmom in njegovimi načeli, ki takšne regulacije načeloma ne dopušča. Po Bugariču (Kovačič Peršin 1996, 81-82) je vsaka bolj direktna regulacija ekonomije, ki se lahko kaže v obliki državnega lastništva v podjetjih, v obliki ekonomskih politik ali v ustanavljanju javnih skladov in agencij, ki bi financirali gospodarstvo, nezdružljiva z

neoliberalnim programom, saj naj bi po mnenju neoliberalcev trg bolje poskrbel za takšne probleme. Kot argument pravilnosti svojih sklepanj in za potrditev svojih stališč, velikokrat navajajo kolaps planskih ekonomij v bivših socialističnih državah, ki naj bi pričali o neustreznosti oziroma neučinkovitosti državnega vmešavanja v regulacijo ekonomije. Skozi to prizmo lahko gledamo tudi prirejenost neoliberalnega pogleda na politične institucije, ki zagovarja takšno instrumentalno ureditev države, ki bi preko razpršitve politične moči onemogočala aktivno poseganje države v ekonomsko sfero. Država in njene institucije naj bi skrbele le za zaščito temeljnih pravic posameznikov pred posegi države in tudi preprečevale zlorabo državne oblasti, preko sistema »Checks and balances²«. Ker neoliberalci verjamejo v obratno razmerje med političnimi institucijami in politično mobilizacijo, zaradi nezaupanja v aktivno vlogo države, iz tega razloga zagovarjajo tudi »nizko-energetske« politike, pri katerih vidijo aktivnost državljanov v precej omejenem obsegu, in sicer na periodično izražanje njihove politične volje, volitve.

Podoben aspekt neoliberalne doktrine predstavi tudi Alkalaj (2005), ki pravi, naj bi brez vmešavanja neučinkovite in razsipne državne administracije neoliberalna ekonomska ureditev poskrbela za vse, tudi za socialno ureditev. Geslo »plima privzdigne vse barke« poudarja, da bo razmah gospodarstva v razmerah neomejenega kapitalizma, zagotovil tudi ekonomsko šibkejšim slojem višje prihodke. Ker bodo nižji sloji več zaslužili, si bodo lahko sami plačali storitve, ki jih sicer zagotavlja ali subvencionira država (zdravstvo, šolstvo, pokojninsko zavarovanje, javni promet, itd). Ob tem pa še dodaja, da je država po mnenju neoliberalcev neučinkovita in da bodo nekdanje solidarnostno financirane storitve cenejše, če jih bo izvajal zasebni kapital s svojo profitno naravnostjo. Zaradi nižjih davkov (ker se bo država znebila socialnih storitev) pa bo vsem dejansko ostalo več denarja.

Bugarič (1996, 81) meni, da je glavno izhodišče neoliberalnega programa prepričanje o superiornosti trga nad kakršnokoli obliko regulacije s strani države, ob tem pa dodaja, da vsak korenitejši poseg države v ekonomsko politiko prinese manj učinkovito gospodarjenje, prav tako pa je država lahko prisotna le pri vzpostavitvi temeljnih ekonomskih institucij. Se pravi, mora ustvarjati pogoje za ekonomske subjekte, ki bi

² Sistem "zavor in ravnotežja", ki predpostavlja ločitev oblasti na tri dele: izvršno (danes vlada, včasih pa kralj), zakonodajno (parlament) in sodno.

prinašali čim večje dobičke in gospodarsko rast, obenem pa se ne bi vmešavala na področje prostega trga. Poseg je mogoč edino v nekaterih izjemah, in sicer v primeru »tržnih napak«, ko se z zakonskimi ureditvami država lahko vmeša, predvsem z namenom preprečiti monopole s tem, ko skrbi za pravno okolje in zakonsko ureditev na področju dela, ali ko poskuša s kompenzatornimi socialnimi politikami pomagati najrevnejšim slojem v družbi.

Vendar Chomsky (2005, 28) pravi, da se lahko v tem kontekstu pojavi tudi paradoks, ko pride do pojava, kjer državne institucije niso neodvisen dejavnik, ampak le odražajo razporeditev moči v večjih družbah, velikokrat pa se morajo podrežati interesom korporacij, ki nadzorujejo velik del mednarodne ekonomije. Štiblar (2008, 124) pa pravi, naj bi država skrbela za red po načelih tržnega fundamentalizma popolne konkurence, ki vključuje »nevidno roko« trga in pretvarja zasledovanje maksimalnih individualnih interesov v maksimum za celotno družbo, sicer pa naj se čim manj vpleta v življenje posameznika, predvsem pa ne na področje gospodarstva. Kot enega glavnih ciljev takšne ideologije predstavi nalogo gospodarske družbe na mikroravni in povečanje vrednosti za njene delničarje, kar bi pomenilo maksimalen rezultat za celotno družbo, se pravi povečanje blagostanja na makroravni.

Za razumevanje neoliberalne doktrine, je pojmovanje neoliberalizma smiselno razširiti tudi na področje neoliberalne globalizacije, ki ima pomembno vlogo pri ohranjanju sistema, katerega del je tudi Slovenija. Vse države s močnim gospodarstvom so vključene v sistem prostega trga, kamor so se primorane vključiti tudi manjše države, v želji po povečanju konkurenčnosti. Neoliberalna doktrina je močno zakoreninjena tudi na globalnem nivoju, kjer se morajo države podrežati načelom globaliziranega trga in jih brezkompromisno sprejemati, saj so drugače težko konkurenčne, temu cilju pa sledi tudi Slovenija. Amoorjeva (Pikalo 2003, 123) združujejo značilnosti neoliberalne globalizacije v štiri točke:

- neoliberalna globalizacija deluje v smeri varovanja interesov kapitala in razširjanja procesa akumulacije kapitala,
- teži k homogenizaciji državnih politik in celo državnih oblik, ki vse varujejo interes kapitala in razširjajo proces akumulacije kapitala z novim ekonomskim pravoverjem, to je ideologijo trga (znotraj katere država sama postane podrežena tržnim silam in hkrati instrumentalno deluje v interesu kapitala),

- dodaja in razširjan nivo transnacionalne institucionalne oblasti nad državami (ki ima cilj in namen prodreti v države in jih realkulirati v skladu z nameni globalne akumulacije kapitala),
- izključuje uporne družbene sile iz arene javnega policy procesa.

3 VZPOSTAVITEV NEOLIBERALNIH NAČEL V SLOVENIJI

Prelom iz nekdanjega socialističnega sistema s samoupravnim gospodarstvom in prehod v liberalizirano družbo je s seboj prinesel tudi spremembo na področju politične in gospodarske ureditve, kjer je ključno vlogo prevzela neoliberalna doktrina. Z vzpostavitvijo prostega trga in privatizacijo je nastopila nova doba, ki je Sloveniji prinesla nov sistem ekonomsko političnih odnosov, vrednot, organiziranja in spremembo mentalitete. Po Štiblarju (2008, 76) je po prvih večstrankarskih volitvah leta 1990, ko je zmagal DEMOS in po kasnejši samostojnosti Slovenije (po referendumu 25. junija 1991), bilo tudi na področju tržnega sistema in zasebni lastnini izpeljanih vrsto reform, ki so postopoma vodile obdobje tranzicijskega prehoda. Parlament je v tem obdobju sprejel vrsto ustavnih zakonov, ki so pomenili ključne korake na področju tržnih odnosov. Prišlo je do uvedbe samostojne centralne banke z domačo valuto, imenovano tolar, kompromisni predlog vavčerske privatizacije (delno priznanje lastniških pravic samoupravljalcev v podjetjih, kjer so bili zaposleni), uvedba trga faktorjev, liberalizacija ekonomskih procesov s tujino. Gradualizem³ je postal zaščitni znak Slovenije tudi na političnem in socialnem področju. »Rdečih direktorjev« niso odstavljali, če so dobro delali, kmetje in upokojenci so bili sistemsko dobro zaščiteni, tako da niso obubožali kot v nekaterih drugih tranzicijskih državah. S tem se je ustvaril močan srednji sloj, kar je predstavljalo osnovo politične stabilnosti, kar se kaže tudi v stabilnosti vlad in sorazmerno veliki ohranitvi tržnih aktivnosti, kljub nenadni izgubi jugoslovanskih trgov. Po Hanžku (in drugi 2009, 8) je dosedanji proces liberalizacije terjal odpovedovanje skupnemu/javnemu, saj je prišlo do privatizacije socialnih, kulturnih, komunikacijskih, zaposlitvenih, pokojninskih servisov, naravnih virov in do obremenjevanja okolja s prekomernim izčrpavanjem neobnovljivih virov energije.

³ Prepričanja, da se spremembe pojavijo, oziroma bi se morale pojaviti počasi, v obliko postopnih korakov

Slovenija je sledila globalnemu razvojnemu modelu, ki je izhajal iz ideologije prevladovanja/gospodstva: ekonomije nad ostalimi deli družbe in nad okoljem. Torej denarja in materialnih koristi nad ostalimi spodbujevalci družbeno koristnega in kohezivnega delovanja; trga nad drugimi regulatorji ekonomskih dejavnosti; kapitala nad delom; enih držav ali narodov nad drugimi; ene skupine ljudi nad ostalimi in človeka nad naravo in okoljem; predvsem pa je nad vsem prevladoval finančni sektor, brez (realnega) denarja, ki je določal hitrost in smeri rasti delov družbe. Trg je izbiral zmagovalce, ki naj bi bili potrebni za brezobzirno gospodarsko rast, pri tem pa ni izbiral sredstev in je nagrajeval tiste, ki so delovali po netrajnostnih, neegalitarnih in celo proti demokratičnih principih, ki so bili pogosto tudi nezakoniti. V tem obdobju je šlo za obdobje doktrine rasti na račun izkoriščanja javnega dobra, obdobje zmagovalcev in poražencev, ki pa je prinesla vse hujše izključevanje iz družbe vedno večjega števila in skupin ljudi (Hanžek in drugi 2009, 2-3).

Po Hanžku (in drugi 2009, 3-4) se je po osamosvojitvi uveljavila predvsem ideologija enodimenzionalnega razmišljanju, ki bazira na edinem cilju, ki ga je narekovala neoliberalna ekonomija: rast BDP⁴, kot sredstvo za povečanje dobička lastnikov, ne glede na posledice za človeka, družbo in okolje. Prevladovali so torej individualni, sebični cilji skupin nad družbenimi cilji. Prevladovala je ideja umika države iz gospodarstva, ki pa se ni povsem uresničila: »čeprav je bila najglasnejša ideologija preteklih let umik države iz gospodarstva in drugih sistemov (minimizacija vloge države, ukinjanje socialne države), so bila dejstva drugačna: država je še kako intervenirala, vendar predvsem v korist kapitala, ne pa v prid ljudem in okolju« (Hanžek in drugi 2009, 4).

Vendar pa se je po Štiblarju (2008, 132) Slovenija ekstremni inačici kapitalizma v prvih 12 letih samostojnosti v veliki meri izognila, v zadnjih nekaj letih pa je na površino udaril liberalizem. Modno je postalo predvsem pridobivanje dobička mimo procesa proizvodnje produktov ali storitev, na borzah ali z izposojanjem denarja. Tako zadnja leta živimo preko svojih zmožnosti, kar se nam še kako maščuje ob padcu borznih indeksov in predvsem ob nezmožnosti odplačevanja dolgov. Simptomi takšnega ravnanja pa so se še bolj poudarili v obdobju trenutne finančne krize.

⁴ Bruto domači proizvod

3.1 Prost pretok blaga, storitev, kapitala in zaposlenih

V obdobju od osamosvojitve naprej, so se v Sloveniji uveljavila ključna neoliberalna načela, ki so se bistveno razlikovala od prejšnjih, samoupravnih, socialističnih oziroma komunističnih načel. Prišlo je do sprejetja enega izmed glavnih načel neoliberalizma, ki zagotavlja prost pretok blaga, storitev, kapitala in zaposlenih, ki je bil nadgrajen z vstopom v Evropsko unijo leta 2004, ko je bilo tudi formalno sprejeto to osnovno načelo neoliberalizma, na katerem je utemeljena tudi EU. Takoj po osamosvojitvi je bilo sprejeto drugo načelo liberalizma, to je privatizacija, s padcem komunizma in preoblikovanjem v kapitalistični sistem. V obdobju tranzicije je spremembe doživelo tudi področje socialne države in davčnega sistema, z ukrepi zmanjševanja socialne države in davčne politike, ki je vrh doživela leta 1999, v času Drnovškove vlade, ko je korenite spremembe doživela pokojninska reforma (Kovač 2009).

Pri takšnem uveljavljanju prostega pretoka blaga, storitev, kapitala in zaposlenih ter tudi pri drugih spremembah, so bile bistvene tudi različne strategije od osamosvojitve naprej, ki so urejale področje ekonomskega sistema in politike. Strategije postopnega prehoda so pomagale Sloveniji ohraniti vodilno vlogo med vsemi tranzicijskimi državami na gospodarskem področju, izognila se je tudi krizam v katere so zapadle nekatere druge tranzicijske države. Prehod je bil vpeljan počasi in je postopno spreminjal usmeritev v tržni kapitalizem, v nasprotju z drugimi državami, ki so na nekaterih področjih uporabljale šok terapijo hitrega prehoda. Slovensko gospodarstvo je bilo odprto za razvite tržne ekonomije, dejavna je bila tudi trgovina z Zahodom. Štiblar (2008, 68-69) opiše štiri ključne strategije in ukrepe v obdobju po osamosvojitvi do sedaj, ki so ključno pripomogle k prehodu v tržno gospodarstvo, privatizacijo, odpiranje do tujine, hkrati pa tudi k čim manj škodljivemu obdobju tranzicije. Prva Drnovškova vlada je od leta 1992 naročila izdelavo prve gospodarske strategije, h kateri so bili v zaključni fazi povabljeni tudi tuji ocenjevalci. Druga strategija približevanja je bila usmerjena na gospodarske odnose s tujino, kjer so že bili napovedani potrebni ukrepi za vstop Slovenije v EU. Tretja gospodarska strategija v letih 2001-2006 je osnovni fokus postavila na konkurenčnost. Četrta gospodarska strategija je bila pripravljena leta 2005 za obdobje med leti 2006-2013, ki je pomenila popoln prelom z dotedanjimi strategijami in ekonomskimi politikami Slovenije, saj je uvedla radikalno različico

neoliberalne ekonomije tržnega fundamentalizma. Njeni zagovorniki in koordinatorji so se poimenovali »mladoekonomisti«, njihova stališča pa so se predvsem kazala od leta 2005 naprej, ko je oblast prevzela desnosredinska vlada, vendar pa jih je morala kmalu zavreči oziroma omiliti, zaradi politične nesprejemljivosti in socialne nevzdržnosti idej. Vendar pa so bili nekateri ukrepi tudi uveljavljeni, na primer radikalna privatizacija, vpeljevanje tržnih načinov na področje šolstva, zdravstva, kulture, tudi pokojninskega sistema in socialne zaščite.

Po mnenju Lapajnet (2008, 65) smo se po osamosvojitvi glede lastnine začeli vračati nazaj v stanje, kot smo ga imeli v obdobju pred drugo svetovno vojno. Oblikujemo družbeni red, ki ga označujemo kot socialno tržno gospodarstvo, s čimer mislimo, da naj bi za gospodarstvo skrbel kapital, za socialo pa država. Prav tako lahko v Sloveniji govorimo o specifični obliki kapitalizma, ki jo težko primerjamo z drugimi državami, kar lahko povezujemo tudi z psihološko nepripravljenostjo ljudi na tako hiter prehod. Težko kar naenkrat sprejmemo nastajanje velikih socialnih in gmotnih razlik ter hitro bogatenje nekaterih posameznikov in skupin v družbi, sploh zato, ker je očitno, da nastajajo predvsem na osnovi špekulacij, ne pa na osnovi dela.

3.2 Privatizacija po osamosvojitvi

Privatizacija državnih podjetij je posebno vprašanje v nekdanjih komunističnih državah, kjer je bila država lastnik vseh gospodarskih subjektov. Pri prehodu v tržno gospodarstvo je bila vezana na odpravo državne lastnine, ki je morala dobiti novega lastnika. Ta naj bi bil tisti, ki je to premoženje ustvaril, se pravi vsi državljani, torej postane vsak državljan lastnik skupnega premoženja, postane delničar. Iz skupne vrednosti delnice je del le te šel za odškodnino nekdanjim lastnikom, ki jim je bilo premoženje nasilno odvzeto, del pa se je namenil za gospodarski razvoj v prihodnosti. Zato sta v tem obdobju nastala tudi kapitalski (KAD⁵) in odškodninski sklad (SOD⁶), preko katerih je država posredno ohranila lastništvo v vseh podjetjih in se s tem avtomatično spremenila v kapitalskega lastnika, ki je na finančnem trgu nastopal kot največji kapitalist. Vloga države je torej še dodatno okrepljena s tem, ko privatizacija ni

⁵ Kapitalska družba

⁶ Slovenska odškodninska družba

bila izpeljana v nekaterih pomembnih sektorjih državnega premoženja, na zavarovalniškem in predvsem bančnem področju (Bučar 2009, 262). Po Štiblarju (2008, 145) je bila privatizacija diktirana tudi od zunaj, saj je veliko družb v državah v razvoju oziroma v tranzicijskem prehodu, prešlo v last družb, ki so prihajale iz razvitih držav. Zaradi nizkega zaupanja menedžerjem, da so sposobni dobro gospodariti, se je podjetja raje prodajalo tujcem, češ da znajo bolje gospodariti, to pa so podpirali tudi nekateri slovenski ministri.

V prvi fazi prehoda v novi sistem je bilo treba sprejeti nekaj revolucionarnih zakonov, med katerimi sta poseben pomembna dva: Zakon o denacionalizaciji in Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij, ki sta temeljito spremenila strukturo prejšnje ureditve po načelu družbene lastnine. Postopek preoblikovanja pa je dolg in zapleten, nekateri segmenti so še vedno v teku, pojavljalo se je veliko zapletov, kot so oškodovanje družbene lastnine, prizadetih je bilo veliko najemnikov nacionaliziranih stanovanj, gozdnih podjetij in podobno. Prav na podlagi izvajanja omenjenih zakonov smo dobili pisano strukturo novonastalih kapitalistov in izvedli novo akumulacijo, prilagojeno našim specifičnim razmeram prehoda v kapitalizem. Prav zaradi nenadnega prehoda in bliskovite spremembe sistema in vrednot, je bil le ta premalo pregleden in nenadzorovan, zaradi česar smo priča številnim nepravilnostim (Lapajne 2008, 65). Podoben pogled ima tudi Kovač (2009), ki pravi, da je eden največjih primanjkljajev naše tranzicije neučinkovito delovanje ustanov pravne države v procesu privatizacije, saj kljub stotinam privatizacijskih afer po letu 1990, nihče od politično in ekonomsko pomembnih igralcev ni končal za zapahi.

Privatizacija in denacionalizacija sta bila dva ključna in zelo pereča problema po osamosvojitvi Slovenije, saj sta vodila preoblikovanje v nov sistem tržne logike in podrejanja trgu. Vračanje vzetega premoženja in prodaja državnih podjetij je prineslo veliko novih lastnikov kapitala, na slovenski trg pa so prodirala tudi tuja podjetja in multinacionalke, ki so v veliki meri spremenile razmere na področju slovenskega gospodarstva. Po mnenju Bučarja (2009, 269) je tako denacionalizacija kot tudi privatizacija državnih podjetij v obdobjih po osamosvojitvi igrala pomembno vlogo. »Prodaja najpomembnejših in gospodarsko uspešnih organizacij tujim kupcem je postala za vladajočo elito v določenih okoliščinah posebej privlačna, zlasti ko gre za prodajo tujim multinacionalkam, ki z nakupom našega podjetja zaokrožujejo svoj

program in se zanimajo za hranitev kupljenega podjetja, povečanja njegove donosnosti ali celo dokapitalizacije» (Bučar 2009, 269). Tako je velikokrat podjetje postavljeno pred dve možnosti: nadaljevati obstoj in razvoj na višji tehnološki in tržni ravni ali pa propasti. To se zgodi predvsem v razmerah, ko podjetje ni sposobno doseči tehnološke ravni, ki jo zahteva donosnost, ali pa zaradi pomanjkanja referenc ne more prodreti na tuje trge. Vendar pa morajo kljub vsemu nekatera podjetja ostati v državni lasti, saj predstavljajo vzvode, prek katerih država neposredno vpliva na družbeni razvoj.

Po Lapajnetu (2008, 65) bi morali biti pri procesu denacionalizacije previdnejši in modrejši pri ovrednotenju premoženja in deležih, ki jih priznavajo. Veliko premoženja je bilo namreč pod hipotekami in tudi močno zadolženo. Prav tako se nestvarno ocenjujejo vložki v obnovo zemljišč, prav zaradi tega pa v odškodninskem skladu zeva velika luknja. Leta 2016, bo predvidoma ob vseh vrnitvah v naravi država iz naslova decionalizacije še vedno dolgovala 1,75 milijarde evrov.

3.2.1 *Novi lastniki kapitala*

Po osamosvojitvi je slovenska država sprejela liberalno ureditev, kar je v določeni meri povzročilo tudi razslojevanje družbe na podlagi kapitalsko usmerjenih odnosov, ki so se na novo pojavili v družbi. Praktično čez noč se je pojavilo veliko novih lastnikov kapitala, ki so do premoženja prišli na različne načine. Lapajne (2008, 66-69) klasificira 7 skupin večjih lastnikov, ki imajo po osamosvojitvi v rokah glavnino kapitala:

- *Podjetniki in večji obrtniki*, ki so postopoma rasli in se uspešno razvijali že v prejšnjem sistemu. Večinoma družinska podjetja, obrtna podjetja, ki pa ustvarjajo več prihodka kot izgube;
- *Decionaliziranci*, ki jim država vrača po vojni odvzeto premoženje. Vračajo se predvsem gozdovi, kmetijska zemljišča, stavbe, stanovanja, cerkveno premoženje, itd. Sporno je predvsem vračanje gozdov rimskokatoliški cerkvi, ki postanejo formalno last Vatikana;
- *Posamezniki, ki so si na različne načine prisvojili velike vrednosti iz nekdane družbene lastnine*. Do njih so prišli v fazi lastninjenja s 50 % popustom pri notranjem odkupu delnic podjetja. Pri tem so najemali ugodna bančna posojila in jih zavarovali z lastnimi delnicami, zato pri tem praktično niso ničesar tvegali.

S takšnimi menedžerskimi odkupi so si v nekaj letih zagotovili velikansko bogastvo, danes pa ti posamezniki obvladujejo velik del slovenskega gospodarstva;

- *Mali delničarji*, predvsem delavci in upokojenci, ki so delnice odkupili s certifikati. Številni so morali certifikate vložiti v pooblaščenice investicijske družbe, tako imenovane pide, ker niso bili zaposleni v gospodarstvu in niso imeli druge možnosti. Vendar pa so bili takšni delničarji v popolnoma neenakopravnem položaju, lastniki takih družb so jih izigrali z raznimi »prijemami« in jih celo izrivali iz družb, delničarji pa so dobili le delno povrnjeno vrednost certifikata. Tako je nekdanja družbena lastnina neopazno prešla v roke novonastalih slovenskih kapitalistov;
- *Ljudje, ki so obogateli z preprodajanjem družbenega premoženja in z borznimi in drugimi manipulacijami*. V tem primeru ne gre za proizvodnjo nečesa, ampak samo za spretno prekladanje vrednosti papirjev, ki so jih poceni kupovali in dražje prodajali, tako v Sloveniji, kot tudi v drugih republikah nekdanje Jugoslavije. Zraven bi lahko tudi šteli razne oderuhe, ki so sleparili ljudi na različne načine, z nerazumnimi obrestmi, hipotekami, hranilno-kreditnimi službami in podobno. Najbolj izstopajoče primere takšnih sleparijem poznamo pod imeni Dadas, Orion, Kranjska hranilnica, itd.;
- *Tuja vlaganja in tuji prevzemi*. V tem primeru so lastniki tuja podjetja oziroma njihovi delničarji ter posamezniki. Skupno jim je predvsem to, da se bojujejo za čim večji dobiček, ne zanimajo pa jih naši domači problemi;
- *Še neolastninjeni državni kapital*. Tukaj mislimo predvsem na Telekom, Železnice, itd. Vendar se je tudi državni javni sektor prisiljen vse bolj obnašati tržno. Država razpolaga z deleži v takšnih podjetjih preko KAD-a in SOD-a. V tem primeru lahko govorimo o posebni obliki državnega kapitalizma, te deleže pa namerava država počasi odprodati in se čim bolj umakniti iz gospodarstva.

Politično gledano so praktično vse politične opcije in izvoljene vlade po osamosvojitvi bolj ali manj pridno uveljavljale neoliberalna načela MDS⁷ in se celo hvalile z "napredki" v denacionalizaciji, privatizaciji, liberalizaciji trga, in komodizaciji relativnih monopolov (pretvarjanju prej solidarnostno financiranih socialnih storitev v

⁷ Mednarodni Denarni Sklad

zasebne vire dobička, kot na primer zdravstveno in pokojninsko zavarovanje). Pri privatizaciji in denacionalizaciji pa ni nikogar pretirano motilo, da je prej skupno premoženje prehajalo v zasebne roke (čeprav je mnoge motilo, če je prehajalo v napačne roke) in da so socialne razlike strmo rasle. V obdobju po osamosvojitvi so vse politične sile dosegle konsenz in podpirale uveljavljanje neoliberalizma, kot novoizvoljena vlada, pa je v tistem obdobju v izvajanju takšnih ukrepov prednjačila predvsem LDS. Alkalaj tudi piše, da »se najbrž ne bomo zmotili, če ocenimo, da so se neoliberalizmu najbolj zapisali ministri in predsedniki vlad iz vrst LDS, s svojim že skoraj obsesivnim osredotočanjem na makroekonomske kazalce (npr. inflacijo) in izpolnjevanjem konvergenčnih kriterijev za prevzem evra« (Alkalaj 2005). Vendar je potrebno v tem kontekstu tudi poudariti mnenje Mrkaića (2007, 312-325), ki obdobje vladavina LDS-a opisuje kot travestijo liberalizma, ki je pervertirala skoraj vse postulate liberalizma in s tem prinesla nekakšen liberalizem, ki je različica socializma, ne pa različice klasičnega liberalizma. S tem želi poudariti, da so trditve o liberalnosti LDS-a vredne vsega zaničevanja, saj gre za poceni sprenevedanje.

3.3 Krčenje socialne države, tuje naložbe in odprtost trga

Za bivše socialistične države v srednji in vzhodni Evrope bi lahko dejali, da na splošno velja, da smo imeli opravka z »državnim socializmom brez socialne politike«, po drugi strani pa naj bi bila socialna politika »vseobsežna, saj je skrbela za ljudi od zibelke do groba«, zaradi česar naj bi bila neučinkovita (Krajner 2007, 78). Po mnenju Hanžka (in drugi 2009, 8) je bila za spremembo socialne države pomembno razkrajanje skupnega lastništva, kar je povzročilo razdejanje socialne blaginje, družbene kohezije, prelaganje odgovornosti, nižanje solidarnosti, večanje koruptivnosti in tudi upadanje zaupanja, zaradi česar smo lahko zasledili naraščanje sebičnosti in etnocentrizma, na drugi strani pa posledično upadanje sreče.

Slovenski trg je bil že v času bivše Jugoslavije odprt za naložbe iz tujine, saj se je Slovenija zavedala, da bi brez takšnega sodelovanja še bolj zaostajala. Na tem področju je bila tudi prejeta Resolucija o strategiji Republike Slovenije do tujih vlaganj, ki pa žal v praksi ni prinesla konkretnih ukrepov, ki bi spodbujali in usmerjali tuja vlaganja, tudi

pristop tujcev na borzo je bil dokaj omejen. Za kakršnakoli tuja vlaganja je sprejetih malo spodbujevalnih ukrepov, vse kar se na tem področju dogaja, pa je bolj ali manj odvisno od naključij in od sposobnosti posameznih pogajalcev v podjetjih. Tujci so tako vlagali tja, kjer so videli neposreden interes, tudi brez spodbud države (Lapajne 2008, 312).

4 POSLEDICE GOSPODARSKE KRIZE ZA SLOVENIJO

4.1 Zunanji dejavniki

Slovensko gospodarstvo je razmeroma majhno in prav zaradi tega močno odvisno od sodelovanja z gospodarstvi razvitejših držav, če pa le te zapadejo v krizo, se to tudi odraža v našem gospodarstvu. Prav iz tega razloga je Slovenija eksistenčno odvisna od gibanja tuje gospodarske aktivnosti, zlasti od uresničevanja prvega načela neoliberalizma, ki zagotavlja prost pretok blaga, storitev, kapitala in zaposlenih (Kovač 2009). Posledice krize na svetovni ravni se tako močno odražajo v slovenskem majhnem gospodarstvu, ki prav tako trpi za padcem gospodarske aktivnosti, nelikvidnostjo in upadom zaupanja na finančnem ter bančnem področju. Nezaupanje in kreditna nesposobnost slovenskih bank še dodatno potencira posledice krize. Prav te spremembe pa so se prve odrazile tudi v slovenskem prostoru. »Prva neposredna posledica finančne krize, s katero se še posebej od oktobra dalje sooča tudi Slovenija, je nezaupanje institucij finančnega sektorja po celem svetu in posledično neaktivnost evropskega medbančnega trga, ki je omejila tudi dostop slovenskih bank do finančnih virov in posledično dostop do finančnih virov slovenskemu realnemu sektorju« (Vlada RS 2008, 4).

Slovenija kot del neoliberalnega globaliziranega trga ni imuna na negativne zunanje vplive, ki jih prinaša svetovna gospodarska kriza. Negativni vplivi se po mnenju Štibrarja (2008, 139-140) kažejo predvsem na področju obrestnih mer poslovnih bank, ki so se povečale zaradi povečanja tveganja in pomanjkanja razpoložljive likvidnosti. Takšen dvig obrestnih mer se tudi prenese na dvig obrestnih mer doma, kar pa lahko še zmanjša domačo posojilno aktivnost in umiri domače finalno povpraševanje, s tem pa tudi gospodarsko rast. Kot pomembne razloge navede tudi padec slovenskega izvoza,

zaradi recesije v razvitih državah, ki so uvoznice slovenskega blaga in storitev. V tem kontekstu poudari nevarnost bega likvidnosti bank iz Slovenije, pri čemer je nevarnost obdobja v recesiji, da banke matere ne dajo podružničnim bankam v Sloveniji več nizkih obrestnih mer pri posojilih, kakor v času razcveta, saj hočejo najprej razmere rešiti pri sebi. Tako pride do bega likvidnost v tujino, nazaj k bankam materam. Tuje banke ne prispevajo več k povečanju konkurence in k ugodnejšim pogojem za pridobivanje posojil na domačem finančnem trgu z relativno cenejšimi viri, pridobljenimi od bank mater. Takemu trendu pa se pridružijo tudi domače banke s pospešenim zadolževanjem v svetu za financiranje posojil. Tuje banke ob likvidnostnem zlomu najprej želijo probleme rešiti doma, če zapadejo v težave, kar pa pomeni, da se glavnina težav prenese na banke podružnice, ki se jim v veliki meri zmanjša likvidnost in posojilna sposobnost.

Štiblar (2008, 141) prav tako omeni tudi dodatne notranje neugodne dejavnike za krizo v Sloveniji, predvsem napihnenost nepremičninskega balona tudi v Sloveniji, čeprav nekateri menijo, da gre zgolj za običajen nepremičninski cikel. Tudi slovenski balon bo moral enkrat počiti, kar pa bi lahko prineslo za gospodarstvo še dodatne recesijske vplive, saj je finančni sektor že likvidnostno prizadet, padec cen nepremičnin in zmanjšanje povpraševanja po njih, pa bo dodatno prizadel finančni sektor, posledično pa tudi realni sektor gospodarstva.

Po mnenju Zgonika (2009) je kot posledica krize gospodarska rast negativna, predvsem zato, ker se negativna rast obeta tudi slovenskim najpomembnejšim trgovinskim partnericam. Hkrati pa upada tudi domača potrošnja, zaradi zoženja kreditnega kanala, kar vodi do padca investicij in potrošnje, posledično pa vodi tudi v porast brezposelnosti. V primerjavi z drugimi državami iz evrskega območja, je državni dolg Slovenije relativno nizek, a je bila vendarle zamujena priložnost, da bi v časih gospodarske rasti izboljšali javnofinančni položaj. V tem času bi se lahko izognili primanjkljajem, obenem pa bi lahko ustvarili rezerve za fiskalni odziv v času krize. Poleg tega pa je pomemben dejavnik tudi hitra rast zadolževanja zasebnega sektorja, kar vodi do neravnotežij. Vendar pa Slovenija po mnenju Mencingerja (2008) ne more storiti prav dosti, predvsem zaradi svoje majhnosti in odvisnosti od drugih držav, s katerimi sodeluje na gospodarskem področju. V ekonomskem smislu je slovensko gospodarstvo majhno in v veliki meri odvisno od skupnega evropskega trga, še posebej

v obdobju recesije, ko je potrebno reševati probleme. Tudi pri davkih nima veliko svobode, prav tako pa nima veliko orodij gospodarske politike, posledično tudi za zmanjševanje socialnih posledic krize ne ostane veliko rešitev. »Prej ali slej si bo treba priznati, da Slovenija ekonomsko gledano sploh ni več država, ampak le pokrajina EU; nima ne svojega denarja, ne svojega gospodarskega sistema, tudi tokov blaga in kapitala prek meja ne nadzoruje« (Mencinger 2008).

Slovenija se sooča s posledicami finančne krize in ohlajanjem ekonomskega okolja v EU in širše v svetu. Vpliv na slovensko gospodarstvo je tako dvojen. Prvi vpliv se kaže preko nedelovanja medbančnega trga v evro območju, drugi pa kot upad izvoznega povpraševanja na vseh slovenskih ključnih trgih. Če medbančni trg ne deluje, to pomeni, da slovenske banke težje prihajajo do virov financiranja, kar posledično pomeni onemogočenje zadostnega kreditiranja slovenskega gospodarstva. Finančna kriza pa s podobnimi težavami tudi vpliva na naše zunanje trgovinske partnerje, kar seveda še vzajemno poveča krizo (Vlada RS 2008, 2-3).

Tudi kriza v realnem sektorju se je v Evropi, posledično tudi v Sloveniji, pojavila v krajšem zamiku za ZDA, vendar so zaradi tesne povezanosti in prepletenosti vseh trgov časovni zaostanki vse manjši. Slovenija je v okviru EU, oziroma EMU⁸, malce zaostajala v zaznavanju recesije, vendar je postajala močnejša tudi v slovenskem realnem sektorju. O tem pričajo številni pokazatelji, kot so skorajšnja prepolovitev borznih indeksov, izguba dela številnih delavcev v finančnem, vedno več pa tudi v realnem sektorju. Očiten je tudi padec zaupanja potrošnikov in slabšanje konjunkturalnih pričakovanj gospodarstvenikov, padec prodaje na drobno, še posebej avtomobilov, viden je tudi zmanjšan obseg gradnje nepremičnin. Veliko delavcev pristane na cesti, brez služb, zmanjšujejo se izvozna naročila. Bančni posojilni krč pa še dodatno pogloblja recesijske tendence. Obenem se tudi umirja inflacija, zaradi padca finančnega povpraševanja, s tem povezano pa je tudi padanje surovin in tudi cene transporta. Predvsem padec aktivnosti v avtomobilski industriji se bo prenesel na druge sektorje gospodarstva, ki so odvisni od takšne proizvodnje, to pa se bo vse skupaj vrnilo na storitveni in finančni sektor. Pojavi se začaran krog, v katerem se položaj konstantno slabša, le tega pa bo treba na neki točki presekati. Glede na izkušnje iz finančne krize

⁸ Ekonomska in monetarna unija

konec osemdesetih let prejšnjega stoletja, kaže, da traja oživitev finančnih in nepremičninskih trgov dve oziroma štiri leta (Štiblar 2008, 142-144).

4.2 Notranji dejavniki in posledice

V obdobju, ko smo priča gospodarski krizi, ki hromi svetovno gospodarstvo, lahko opazujemo tudi kakšne posledice je prinesla za Slovenijo, ki je prav tako v globoki krizi. V okviru EU so v času trajanja krize samo tri baltske države v prvih dveh četrtletjih leta 2009 zabeležile večji medletni padec BDP kot Slovenija, slovenski padec BDP pa je približno enkrat večji kot v EU. Kot je napovedano, bo tudi javnofinančni primanjkljaj dosegel rekordno višino, ki je nad maastrichtskim kriterijem, ki znaša 3% (Mramor 2009b). Po Mrkaiću (2008) bomo vsekakor priča recesiji, o tem zdaj ni več dvoma, prav tako ni dvoma, da bo recesija povzročila odpor do globalizacije in tržne svobode. Namesto tega, da bi priznali, da gre del krivde zvaliti na stran regulatorjev, ki niso do konca izkoristili vseh obstoječih možnosti za regulacijo, se bo povsod po svetu sprejel cel kup nove zakonodaje, ki bo močno regulirala finančni sektor in po vsej verjetnosti tudi druge gospodarske dejavnosti. Pričakuje se veliko protekcionizma, za katerega pa je upati, da se ne bo prelevil v protekcionistično zakonodajo. Predvsem pa gre pričakovati ideološke prepire o vzrokih krize, ki bodo po zgodovinskih izkušnjah trajali še desetletja.

Posledice gospodarske in finančne krize se izrazito kažejo na področju slovenskih javnih financ, kjer zaradi upada gospodarske aktivnosti beležimo izrazito manjšanje prihodkov, predvsem od davkov. Na drugi strani pa so se izrazito povečali javnofinančni odhodki, predvsem zaradi dodeljevanja sredstev brezposelnim in uvajanja diskrecijskih fiskalnih ukrepov, na primer subvencij. Proračunski primanjkljaj bo tako v letu 2010, po oceni Ministrstva za finance, dosegel 5% BDP. Glede na scenarij, se bo javnofinančni primanjkljaj do leta 2013 znižal na 1,4% BDP. Javni dolg se je v letu 2009 izrazito povečal in bo v letu 2010, po sedanjih ocenah, dosegel blizu 40% BDP in se bo v letih do 2013 še povečeval (Vlada RS 2010, 7).

Mednarodna finančna kriza, ki se je v drugi polovici leta 2008 v svetu poglobila, je povzročila upadanje gospodarske aktivnosti in je posledično že vplivala na lanske poslovne rezultate gospodarskih družb v Sloveniji. Gospodarska aktivnost, izražena v BDP, se je v letu 2008 postopno upočasnjevala in v zadnjem četrtletju tega leta, oziroma v prvem četrtletju 2009, zabeležila padec. Poslovni rezultati so slabši v večini dejavnosti, znižala se je raven proizvodnje in posledično tudi dobiček ter število poslov, zaradi poslabšanja razmer na finančnih trgih. Zasebni sektor gospodarstva se je prilagodil na nastale razmere in padec naročil prilagodil z znižanjem plač in zmanjšanim obsegom povpraševanja po delu, v javnem sektorju pa plače in zaposlenost še vedno naraščata. V zasebnem sektorju se predvsem niža število nadur, z rastjo krize pa se je uvažal tudi skrajšani delovni čas, kar je na koncu preraslo tudi v nepodaljševanje delovnih pogodb in v številna odpuščanja. Kot smo že povedali, pa je nasprotno v javnem sektorju, kjer se število delovnih mest še povečuje (UMAR 2009, 79).

Gospodarska kriza močno vpliva tudi na notranji trg dela, ki je pomemben mehanizem prilagajanja gospodarstva morebitnim šokom, saj se lahko odzove s pomočjo fleksibilnosti stroškov dela, predvsem z zmanjšanjem delovnega časa in odpuščanjem. Kot smo že dejali, so bile glavne prilagoditve zasebnega sektorja vidne tudi v zmanjševanju delovnih mest in rasti brezposelnosti. Registrirana brezposelnost se je povečevala nekje od začetka leta 2008, ko je dosegla najnižjo vrednost 6,3%, oziroma 59,3 tisoč oseb, do polovice leta 2008 se je povečala na 86,5 tisoč brezposelnih oseb. Najbolj so bili v tistem obdobju po pričakovanjih izpostavljeni manj izobraženi, starejši od 50 let in mladi (od 15 do 29 let), pri čemer je treba omeniti, da je pri teh ljudeh velika verjetnost daljše brezposelnosti (UMAR 2009, 77). V letu 2010 nam aktualni podatki kažejo, da se število delovno aktivnih maja 2010 ni bistveno zmanjšalo glede na prejšnje mesece (za 380 oseb) in ostaja na podobni ravni. Medletno je bilo za 2,5% nižje kot maja 2009. Stopnja registrirane brezposelnosti se je znižala na 10,5 %. Število registriranih brezposelnih se je junija spet nekoliko zmanjšalo (na 98.187, kar je 0,2% manj kot pretekli mesec oziroma 13,5% več kot junija 2009). Podatki nam torej kažejo na velik dvig registrirane nezaposlenosti v času krize, ki se je v sedanjih razmerah ustalila nekje na 10%. S tem neposredno povezano pa je tudi vedno večje število prejemnikov nadomestil za brezposelnost in prejemnikov denarnih socialnih pomoči, ki se je od začetka krize leta 2008 v nekaj mesecih skoraj podvojilo (UMAR 2010).

V času finančne in gospodarske krize se v svetu in tudi v Sloveniji ponovno v ospredje postavlja vprašanje lastništva družb realnega in finančnega sektorja. Razvita gospodarstva zahodnih držav nacionalizirajo banke in druge finančne ustanove, da bi jih rešile propada, kaže pa da bi lahko do podobnih ukrepov prišlo tudi v nekaterih drugih dejavnostih realnega sektorja, predvsem v avtomobilski industriji. V raznih razpravah tečejo v luči tega tudi polemike, ali se nemara z intervencionistično politiko usmerjamo v socializem. Po mnenju Štiblarja »privatizacija, liberalizacija in uveljavljanje konkurenčne prepovedi v razviti Evropi in svetu, niso več »in«, saj so bistveno prispevale k sedanji finančni krizi, zato vodilne ekonomske sile popravljajo njihove posledice« (Štiblar 2008, 145). Celo Bruselj je v zadnjem času zamrznil osnovna protimonopolna načela, saj je v luči reševanja krize potreben tudi državni kapital in prevzemi, kar prinaša koncentracijo trga. Vendar pa Slovenija tudi v tem smislu zamuja, saj vse razvite države v svetu poddržavljajo, Slovenija pa bi še vedno privatizirala. Vendar je sedaj čas krepitve države in koncentracije trga, kjer razvite države že igrajo svojo vlogo z nacionaliziranjem in protekcionistično politiko (Štiblar 2008, 145).

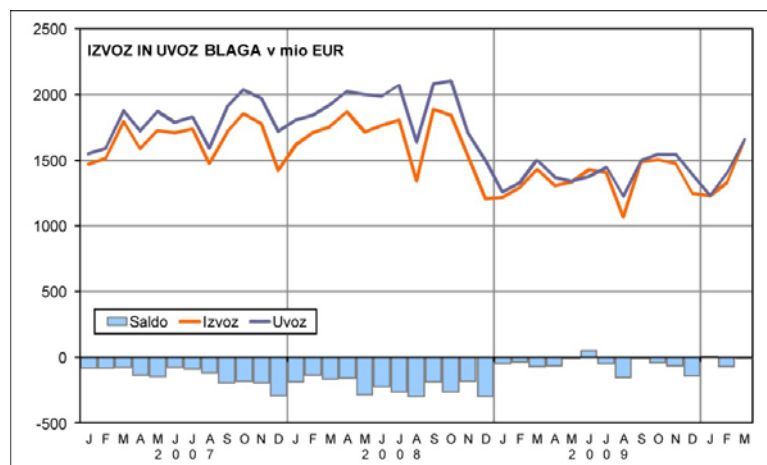
V Sloveniji v zadnjem času poslušamo vse glasnejša opozorila, da se bo gospodarstvo pravkar sesulo, če banke kmalu ne bodo spet povečale posojil. Seznam podjetij, ki jim grozi, da bodo v kratkem propadla še ni bil objavljen, zato ni znano, koliko jih je in katera so. Bilo pa bi dobrodošlo, da bi davkoplačevalci lahko izvedeli, koliko je napihnjena celotna razprava o podjetjih, ki so tik pred propadom, ker nikakor ne morejo do kreditov. Vendar po podatkih dr. Jožeta Mencingerja, krediti še vedno rastejo, in sicer za 12 odstotkov. Res pa je, da so v primerjavi z zadnjimi leti padli, ker so takrat rasli po 30%, jasno pa je, da sedanjih 12 odstotkov pomeni padec. Ampak takratna 30% rast ni bila realna, Mencinger jo imenuje »kreditna zasvojenost«, ki se jo je težko odvaditi in traja nekaj časa, zato je tudi pričakovati, da bodo krediti še nekaj časa padali, preden bodo spet prišli na raven pred zasvojenostjo. Nenormalno je bilo, da so rasli po 30%, tisto, kar naj bi podpirali, pa po 10 odstotkov, opozarja Jože Mencinger (Kocbek 2009).

Notranji dejavniki in posledice krize so omenjeni tudi v ukrepih vlade (Vlada RS 2008, 3). V njih je zapisano, da se bo zunanje povpraševanje po napovedih v prihodnjem letu znižalo, postopoma pa naj bi se začelo izboljševati proti koncu leta 2009, vendar so napovedi v trenutnih razmerah precej negotove. Tudi v Sloveniji lahko opazimo vplive

zunanjega šoka na strani povpraševanja ter slabe gospodarske klime in obetov. O tem priča tudi nekaj naslednjih podatkov, ki jih je v dokumentu ukrepov leta 2008 predstavila vlada: v 3. četrtnetu 2008 se je indeks industrijske proizvodnje v Sloveniji močno znižal, in sicer za 2,6%. V tem četrtnetu je podobno tudi upadla medletna rast izvoza blaga (2,2%) ter rast izvoza proizvodov in storitev (4,2%). Močno je upadla tudi rast investicij, s 13,5% v 2. četrtnetu 2008, na le 3,5% v 3. četrtnetu. In končno, medletna rast potrošnje gospodinjstev se še naprej zmanjšuje in je v 3. četrtnetu 2008 znašala 2,7%. Posledično je tudi Urad za makroekonomske analize in razvoj znižal napoved rasti BDP za leto 2008 s 4,8% na 4,1% in za leto 2009 s 3,1% na vsega 1,1%. To tudi pomeni obrnitev trenda zniževanja registrirane brezposelnosti v letu 2009, ki smo mu bili priča v zadnjih 5 letih. Po drugi strani pa se, ob padajočih cenah dobrin in nafte, znižuje tudi inflacija.

Posledice upadanja gospodarskih aktivnosti, kot posledica finančne in gospodarske krize, se kažejo tudi v zmanjšani zunanji trgovinski aktivnosti. Predvsem padec izvoza in uvoza je značilen za takšno obdobje. V grafu (glej Graf 4.1) lahko vidimo podatke o izvozu in uvozu blaga v obdobju med leti 2007 do 2009, se pravi v obdobju pojava krize, kjer lahko opazimo bistveno upadanje trgovinske aktivnosti. Predvsem je padec očiten konec leta 2008, ko je tudi druge svetovne gospodarske velesile zajela kriza in padec trgovinskih dejavnosti, kar se je posledično odrazilo tudi v našem gospodarstvu, ki je v veliki meri vezano na zahodna gospodarstva. Še dodaten padec lahko zasledimo v sredini leta 2009, medtem ko lahko konec tega leta opazimo celo rahel dvig izvoza in uvoza.

Graf 4.1: Preglednica izvoza in uvoza blaga



Vir: banka Slovenije (2008).

Mrkaić (2008) pa omeni še nekatere, celo pozitivne posledice finančne krize pri nas. Mednje šteje zmanjšanje snobizma, ki se je v zadnjih letih razširil po Sloveniji in ki ga bo lokalna kriza vsekakor prizadela. »Moram priznati, da sem s skrajnim odporom gledal vse lokalne snobe, ki jih je gospodarska rast spremenila iz proletarcev v srednji sloj in, ki so se poskušali v srebanju bolj ali manj žlahtnih vin, »slow foodu«, obiskih olimpijskih iger in podobnih mednarodnih prireditev, »all-inclusive« potovanjih in podobnih početjih, s katerimi državljani Slovenije napihujejo svoj občutek večvrednosti in upeha v življenju« (Mrkaić 2008).

5 PRVOTNI UKREPI ZA BLAŽITEV POSLEDIC FINANČNE KRIZE V SLOVENIJI

Trenutne razmere na finančnih trgih predstavljajo velik izziv za javne finance posameznih držav, tudi Slovenije. Predstavljajo velike izzive za nosilce ekonomskih politik, v oblikovanju primernih odgovorov, pri ublažitvi vpliva zunanjega ekonomskega okolja na slovensko gospodarstvo. Poslabšanje gospodarskih aktivnosti tudi negativno vpliva na javnofinančne prihodke, za financiranje že prevzetih obveznosti. Potrebno je pristati na zmanjševanje teh prihodkov, zaradi predvidenega zmanjševanja gospodarske aktivnosti. Pri tem je potrebno za kakršnekoli ukrepe, ki bi dodatno obremenili primanjkljaj sektorja države, upoštevati tudi maastrichtske meje primanjkljaja sektorja države na ravni 3%. Po podatkih v spodnji tabeli (glej Tabela 5.1) je skupni obseg javnofinančnih spodbud v industrijskem sektorju znašal 2,1% BDP, finančne posledice pa so prikazane v spodnji tabeli (Vlada RS 2008, 3):

Tabela 5.1: Finančne posledice ukrepov vlade

Ukrep	v mio EUR	v % BDP
Upočasnitev padanja gospodarske rasti	70	0,2
Izboljšanje likvidnosti podjetij in ohranjanje delovnih mest	668	1,7
Povečanje izdatkov za raziskave, razvoj in izobraževanje	68	0,2
SKUPAJ	806	2,1

Vir: Vlada RS (2008, 3)

V kriznih razmerah se vedno pojavlja vprašanje, kaj narediti, da bi bile posledice krize vidne v čim manjšem obsegu. Po mnenju Mramorja (2008a) je ključno, da se vse začne pri gospodarstvu, ki poskuša prilagajati proizvodnjo in stroške ter skuša poiskati nove poslovne možnosti z namenom preživetja, pri čemer je treba vedeti, da so rešitve za vsako podjetje drugačne. Za Slovenijo se zdi smiselna predvsem ohranitev jedra slovenskega gospodarstva, ki je izvozno naravnano. Ključno je tudi, da država prevzame del tveganj na posojilnem področju, saj najpomembnejše finančne institucije

v Sloveniji, v takšnih razmerah težko sprejemajo dodatna tveganja s posojili. Vendar pa je takšnih intervencij s strani slovenske države premalo, saj razen skrajšanja delovnega časa in z odložitve povišanja plač v javnem sektorju, ni videti večjih ukrepov, ki bi glede na težke razmere pomagali preživeti ključnemu delu slovenskega gospodarstva.

V Sloveniji je ukrepanje v finančnem sektorju sledilo logiki razvitih držav, vendar pa je treba poudariti, da je Slovenija vendarle v drugačnem položaju v primerjavi z gospodarskimi velesilami, predvsem glede položaja fiskalnih spodbud, saj njena odprtost in majhnost zahtevata tudi posebno ukrepanje. S fiskalnimi spodbudami domačemu povpraševanju ne moremo nadomestiti padca tujega povpraševanja. Tako jedru slovenskega gospodarstva lahko pomagajo predvsem fiskalne spodbude gospodarskih velesil, vendar z zamikom in če naša podjetja preživijo krizo dovolj konkurenčna. Zato so predvsem potrebni ukrepi, ki tem podjetjem ohranjajo likvidnost, zmožnost nujno potrebnih naložb, znižujejo stroške poslovanja in omogočajo človeški kapital (Mramor 2009b).

5.1 Ukrepi vlade za blažitev posledic finančne krize

V obdobju, ko je tudi v Sloveniji nastopilo obdobje krize in sicer konec leta 2008, je bilo predlaganih in sprejetih vrsto ukrepov (Vlada RS 2008) za blažitev posledic finančne krize, ki so se v vladnem dokumentu v osnovi delili na tri dele: finančne, fiskalne in ekonomske ukrepe, pri čemer je pomembno poudariti, da sta tudi finančna in monetarna politika del splošne ekonomske politike. Vsi ti ukrepi so bili vpeljani predvsem zato, da bi se Slovenija in njeno gospodarstvo čim prej izvlekli iz primeža gospodarske krize in čim bolj ublažili posledice recesije pri nas. V veliki meri so bili kurativnega značaja in so odpravljali posledice slabih naložb, krepili in spodbujali so povpraševanje, povečevali likvidnost bank in podjetij, zagotavljali so državna poročstva in državne pomoči ter na splošno pripomogli k večanju zaupanja na gospodarskem in finančnem področju. Ukrepi so bili torej namenjeni izhodu iz krize in so bili prilagojeni določenemu obdobju. Z ukrepi vlade za blažitev posledic finančne krize je bil dosežen prvi odziv vlade na poslabšanje razmer, v obdobju zmanjšane gospodarske aktivnosti.

5.1.1 Finančni ukrepi Vlade RS

Ker je bilo že v letu 2008 moč zaznati nekatere trende upočasnitve kreditnih aktivnosti domačega bančnega sektorja, do katerega je prišlo zaradi negotovosti razvoja razmer na evropskem medbančnem trgu, je vlada v Državni zbor posredovala predlog zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o javnih financah. V njih smo lahko prebrali nabor štirih ukrepov za zmanjšanje negativnih posledic finančne krize, in sicer v finančnem sistemu in s tem posredno tudi na realnem sektorju. V tem kontekstu so bili cilji ukrepov predvsem usmerjeni v ohranitev zaupanja in stabilnosti ter krepitev finančnega sistema, z namenom, da bi gospodarstvu ohranili dostop do financiranja, poslovanja in naložb. Prav stabilnost finančnega sistema je temelj za gospodarsko rast in visoko stopnjo zaposlenosti (Vlada RS 2008, 4-5). Predstavljeni so bili 4 ključni ukrepi:

- Prvi ukrep je zajemal izdajo državnih poroštev in dajanja posojil države. Oba ukrepa sta bila namenjena solventnim, finančno zdravim družbam finančnega sektorja. Namen teh ukrepov je poskus zagotovitve dostopa do finančnih sredstev finančnim družbam, predvsem bankam, da bi lahko le te nemoteno opravljale svojo dejavnost, predvsem kreditiranje gospodarstva in tudi gospodinjstev. Ukrepi so bili preventivne narave in so imeli cilj preprečiti širjenje sekundarnega učinka finančne krize na ostale sektorje gospodarstva. Država je povečala obseg izdajanja državnih poroštev in zadolževanje državnega proračuna v prid učinkovitega izvajanja obeh ukrepov.
- Drugi sklop ukrepov je zajemal povečanje kapitalskih naložb države in odkupa terjatev s strani države. Ta dva ukrepa sta bila kurativne narave in namenjena finančnim družbam, ki bi se znašle v težavah. Vendar pa je treba poudariti, da slovenski finančni sistem zaradi svoje strukture naložb ni bil tako pomembno izpostavljen neposrednim učinkom finančne krize, kot je bil to primer v mnogih drugih državah. Ta dva ukrepa sta bila torej sprejeta, da omogočita takojšnjo odzivnost v primeru potrebe po pomoči, glede na oceno Banke Slovenije o stanju slovenskega proračuna pa ni bilo pričakovati, da bi bila sploh potrebna.

Ti ukrepi sledijo sklepom, ki so bili sprejeti na sestanku finančnih ministrov držav članic EU ECOFIN⁹ v Luksemburgu in izjavi o usklajenem načrtu ukrepov za reševanje finančne krize. Ukrepi temeljijo na načelih ohranjanja zaupanja v finančni sistem Republike Slovenije, usklajenega delovanja vseh članic EMU in EU, zagotovitve možnosti pravočasne izvedbe ter trajanja (Vlada RS 2008, 4).

5.1.2 Fiskalni ukrepi Vlade RS

Drugi sklop ukrepov vlade je bil izveden na fiskalnem področju, saj so se razmere v gospodarskih gibanjih, zaradi poglobitve svetovne finančne krize in njenega prenosa v realni sektor, zelo poslabšale. Podatki o aktivnosti v slovenskem gospodarstvu so kazali, da se spremembe v mednarodnem okolju prenašajo tudi v slovensko gospodarstvo. Gospodarska rast se je občutno upočasnila, posledično sledi tudi počasnejše okrevanje. Pričakovano je bilo predvsem znižanje gradbenih investicij in investicij v opremo in stroje, zaradi zaostrovanja posojilnih pogojev, hkrati pa tudi upočasnjevanje rasti izvoza. Zaradi pričakovanja večje brezposelnosti, se zmanjša tudi rast potrošnje gospodinjstev (Vlada RS 2008, 7).

⁹ Economic and Financial Affairs Council (Ekonomski in finančni svet)

Primerjava novih makroekonomskih napovedi s tistimi, ki so bil znane ob pripravi proračuna kaže, da so novi makroekonomski kazalci bistveno slabši, kar poslabšuje javnofinančno sliko že brez kakršnih koli ukrepov vlade (glej Tabela 5.2).

Tabela 5.1: Ukrepi Vlade RS: Makroekonomski kazalci

Makroekonomski kazalci	Sprejet proračun 2009	Napoved 2009	Razlika
BRUTO DOMAČI PROIZVOD v tisoč EUR	38.482.000	38.905.484	423.484
nominalna rast BDP	107,1	104,0	-3,1
realna rast BDP	104,1	101,1	-3,0
letna realna rast izvoza blaga in storitev	109,7	101,5	-8,2
letna realna rast uvoza blaga in storitev	108,2	100,5	-7,7
rast števila zaposlenih (prejemnikov plač)	0,7	-1,4	-2,1
realna rast povp. bruto plače na zaposlenega	2,8	3,9	1,1
letna realna rast zasebne potrošnje	103,4	102,8	-0,6
letna realna rast državne potrošnje	102,6	102,2	-0,4
realna rast prispevne osnove (mase plač)	103,5	102,4	-1,1
letna realna rast investicij v osnovna sredstva	102,6	98,0	-4,6
povprečna letna rast cen (I.-XII. / I.-XII. povprečje leta)	102,8	101,1	-1,7

Vir: Vlada RS (2008, 6).

Vlada je tako leta 2008 predlagala vrsto fiskalnih ukrepov, ki naj bi lajšali posledice finančne krize, poleg že omenjenih napovedi in stanj bilanc, ki jih je vlada izdelala za primerjavo stanja. Predstavljeni so bili predlogi ukrepov, kot so spreminjanje zakonodaje na področju davkov, predvsem davek na dohodek pravnih oseb in davek na izplačilo plače, ki se ga je postopoma ukinilo. Prišlo je do dviga trošarin na energente, bencin in kurilo olje, katerih dvig je bil primeren zaradi padca cen nafte na svetovnih trgih. Naslednji ukrep je predvideval poenostavitev davčnega postopka, spremembo zakona o dohodnini, poleg tega pa so bile predstavljene tudi kombinacije vseh ukrepov na javnofinančnih agregatih in gospodarstvu, pa tudi financiranje primanjkljaja državnega proračuna (Vlada RS 2008, 7-15).

Predvideno gibanje stanja dolga v letih od 2008, do vključno 2011, je razvidno iz spodnje tabele (glej Tabela 5.3). Razvidno je, da se dolg z leti povečuje, in sicer na 24% BDP, v letu 2011 pa je predvidena stabilizacija. Maksimalne ravni stanja dolga po maastrichtskem kriteriju, ki znaša 60% DBP, Slovenija ostaja v skupini manj zadolženih držav članic EMU (Vlada RS 2008, 15).

Tabela 5.2: Gibanje stanja dolga državnega proračuna

	31.12.2008	31.12.2009	31.12.2010	31.12.2011
Dolg	7.140	9.303	9.662	10.026
BDP	37.403	38.905	41.435	44.458
Dolg / BDP (%)	19,1%	23,91%	23,3%	22,6%

Vir: Vlada RS (2008, 15).

Dolg sektorja države se je v letu 2009 izrazito povečal in bo v letu 2010 po sedanjih ocenah dosegel blizu 40% BDP. Glede na scenarij se bo do leta 2012 zvišal na 42,7% BDP, do leta 2013 pa se bo nekoliko zmanjšal. Takšen delež v mednarodnih primerjavah sicer ni med višjimi, vendar je konsolidacija nujna zaradi pričakovanih učinkov staranja prebivalstva na javne finance, pa tudi zaradi visokih stroškov servisiranja dolga, ki so po scenariju ocenjeni na 517 milijonov evrov za leto 2010 in na 659 milijonov evrov za leto 2011 (Vlada RS 2010, 10).

Možni ukrepi fiskalne politike so torej bili povišanje splošne dohodninske olajšave, sprememba stopenj obdavčitve dobička podjetij, sprememba DDV stopnje in znižanje prispevkov za socialno varnost. Cilj zvišanja dohodninske olajšave in znižanje DDV je predvsem vplivati na povišanje zasebne potrošnje, saj bi višja potrošnja lahko pozitivno vplivala na ponovni zagon gospodarstva. Znižanje prispevkov za socialno varnost, ki jih plačujejo delodajalci bi znižalo stroške dela v podjetjih, na ta način pa bi ublažili učinke finančne krize, saj bi s takšnimi ukrepi povišali kratkoročno likvidnost podjetij, kar bi pozitivno vplivalo na zaposlovanje. Ukrep pa bi bil lahko uspešen le pri podjetjih, ki imajo dobiček, saj če ni dobička, ni ničesar za obdavčiti (Bratušek in drugi 2008, 4).

5.1.3 *Neposredni ukrepi na področju realnega sektorja*

Poleg posrednih učinkov ukrepov na področju finančnega sektorja, je vlada načrtovala tudi neposredne ukrepe na področju realnega sektorja. Ti ukrepi naj bi prispevali k povečanju likvidnosti gospodarskih subjektov, in sicer gre za znižanje stroškov dela, povečanje kakovostnih dejavnikov gospodarske aktivnosti, upočasnitev krčenja gospodarske aktivnosti in konkurenčnosti na tujih trgih. V ta sklop sodijo naslednji ukrepi (Vlada RS 2008, 15-22):

- Ukrepi za znižanje stroškov dela in drugi ukrepi v času krčenja gospodarske dejavnosti, katerih cilj je vplivati na trg dela in socialni položaj posameznikov s tem, da se ohranja delovna mesta, čimprejšnja ponovna zaposlitev brezposelnih oziroma samozaposlitev in tekoče izplačevanje socialnih transferov za najbolj ogrožene skupine prebivalcev;
- Ukrepi za spodbujanje gospodarske rasti in konkurenčnosti ter povečanje likvidnosti. Ministrstvo za gospodarstvo in Slovenska izvozna in razvojna banka (SID¹⁰ banka) sta pripravili kratkoročne ukrepe, ki jih bo mogoče izvesti v kratkem času. Cilji takšnih ukrepov so reševanje likvidnostnih problemov podjetij, spodbujanje gospodarske aktivnosti in izvoznih aktivnosti, krepitev ključnih konkurenčnih sposobnosti podjetij, predvsem pa zagotavljanje čim višje kreditne aktivnosti poslovnih bank. S takšnimi ukrepi se predvsem skuša povečati stopnjo preživetja podjetij, preprečiti padanje izvoza in ohranjati investicijsko dejavnost. Ministrstvo za gospodarstvo je tako v letu 2009, iz sredstev za kohezijske politike gospodarskim subjektom, namenilo 216 mio EUR, ta znesek pa bo vključen v rebalans proračuna. To v praksi pomeni, da bo pravico do porabe sredstev iz let 2014 in 2015 preneslo v leto 2009, in sicer v vrednosti 70 mio EUR. Tudi SID banka je glede na možnosti in razmere na finančnih trgih v ta namen dajala spodbudo in priskrbelo sredstva v višini 346 mio EUR, ki so bila preko tržnih bank plasirana podjetjem;
- Ukrepi za nadaljnji kakovostni razvoj gospodarstva, ki jih je izvajalo Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, so bili usmerjeni v univerze in raziskovalne inštitute ter mala in srednja podjetja. S predlaganimi ukrepi in sredstvi je vlada podprla od 150-180 projektov razvoja novih izdelkov in storitev ter 30 strateških razvojnih projektov. Tudi na fakultetah je bil cilj

¹⁰ Slovenska izvozna in razvojna banka

financirati vsaj 50 raziskovalno razvojnih naprav na področjih, kjer je pričakovati največji učinek. Cilj teh ukrepov je bil spodbuditi raziskovalno dejavnost malih podjetij, ki je v Sloveniji razmeroma nizka, saj se le 28% malih podjetij ukvarja z inovacijsko aktivnostjo, hkrati pa so prav mala in srednja velika podjetja najbolj izpostavljena finančni krizi. S takšnimi, neposrednimi ukrepi država krepi rast podjetij, katera bi ohranjala delovna mesta, vse skupaj pa ugodno vpliva na blagostanje državljanov.

Štiblar (2008, 155-156) omenja tudi nekatere ukrepe za spodbujanje gospodarske aktivnosti, ki jih izvajajo povsod po svetu, za podporo realnemu sektorju gospodarstva in so klasični keynesijanski ukrepi, ki pomenijo delovanje avtomatičnih stabilizatorjev. V teh primerih gre za socialno pomoč, ki se večja v recesiji, ker bo socialno ogroženih občutno več zaradi brezposelnosti. Hkrati pa gre tudi za začetek javnih investicijskih del, vendar le tistih, ki bodo imele hitre multiplikatorske učinke na celotno gospodarstvo. Takšne investicije bi lahko zajele dograditev Luke Koper, gradnjo energetskih kapacitet in železnice ali naložbe za zaščito okolja. V tem kontekstu tudi omeni, da bo potrebno v slabi gospodarski situaciji zmanjšati druge izdatke proračuna, saj bodo del bremena morali nositi tudi zaposleni v negospodarstvu in posledično njihovi projekti. Tukaj je predvsem mišljena vojska, pa tudi zmanjšanje stroškov v administraciji, kulturi, šolstvu, zdravstvu itd. Mnogi se zavzemajo tudi za aktivni pristop k reševanju problemov, ki naj bi povečal izdatke za izobraževanje, torej vlaganje v človeški kapital.

6 IZHODNE STRATEGIJE

Začetnim ukrepom za blažitev posledic gospodarske krize je sledil nov sveženj ukrepov, ki jih je vlada podala v Slovenski izhodni strategiji februarja letos. Narekuje glavne smernice za obdobje med leti 2010 in 2013. Cilji ukrepov, ki jih je predstavila vlada so dolgoročna vzdržna gospodarska rast, ki se bo dosegla z ukrepi ekonomske politike, določenimi strukturnimi ukrepi in institucionalnimi prilagoditvami. Vodilo oblikovanja ukrepov ekonomske politike je konsolidacija javnih financ, ki se lahko doseže s krčenjem javnofinančnih izdatkov in ne s povečanjem davčnih obremenitev. Pogoj za takšen ukrep pa je določitev obsega javne potrošnje s fiskalnim pravilom in z določitvijo državnih razvojnih prioritet (Vlada RS 2010, 4).

Trenutno se nahajamo v obdobju, ko se zdi, da je glavni del krize že za nami, gospodarstvo se je deloma postavilo na noge, oziroma se trend obrača proti tej smeri, čeprav je še vedno izrazita velika stopnja nezaposlenosti, odpuščanja, upadanja gospodarske aktivnosti, zadolževanja, nelikvidnosti, večajo se socialni problemi itd. Vlada je takoj po pojavu krize že ukrepala z vrsto različnimi ukrepi, ki so bili predvsem namenjeni blažitvi posledic finančne krize. Februarja letos je vlada pripravila strategijo izhoda iz krize oziroma usmeritev Slovenije po njej. Slovenska Izhodna strategija (Vlada RS 2010, 1-3) je zasnovana kot kombinacija ukrepov (glej Slika 6.1) ekonomske politike in strukturnih sprememb, ki zagotavljajo fiskalne vzdržnosti, izboljšujejo socialni položaj najšibkejših in krepijo konkurenčnost gospodarstva in ustvarjanje novih delovnih mest. Za učinkovitejše delovanje trgov in sistem javne uprave, so kot del izhodne strategije predvidene tudi institucionalne prilagoditve. Ena izmed ključnih nalog te strategije, je zagotoviti skladnost kratkoročnih proti kriznih ukrepov s cilji dolgoročnih strukturnih sprememb, s tem bomo lahko preko spodbujanja ustvarjalnosti in inovativnosti zagotovili prehod v konkurenčno, socialno, okoljsko odgovorno in na znanju temelječe gospodarstvo, s tem pa bi tudi dvignili raven življenja.

Slika 6.1: Koncept izhodne strategije



Vir: Vlada RS (2010).

Izhodna strategija (Vlada RS 2010, 2), predstavljena s strani vlade, si je za cilj vzela dolgoročno gospodarsko rast, ki bi se zagotovila na več načinov in z različnimi ukrepi. Glavno vodilo za oblikovanje ukrepov ekonomske politike pa je konsolidacija javnih financ. Za krčenja javnih izdatkov so pomembne državne razvojne prioritete, s katerimi bi podprli inovativnost, uspešnost podjetij in boljšo zaposljivost. Izpostavljen je tudi preskok v okoljsko učinkovito družbo, tudi vidik onesnaževanja okolja je zelo pomemben. Za zagotovitev takšnih ciljev so potrebni tudi učinkoviti viri financiranja, tudi z državnimi poroštvi in z dopolnitvijo jamstvenih shem. Pomembno je tudi zagotoviti nižanje stroškov dela, za delovna mesta z visoko dodano vrednostjo, za dvig konkurenčnosti. Na področju institucionalnih sprememb se predvideva spremembe za boljše delovanje trgov in učinkovitejše gospodarjenje z javnim premoženjem, predvidene pa so tudi strukturne spremembe, ki prilagajajo pokojninski sistem, dolgotrajno oskrbo in sistem zdravstvenega zavarovanja.

V Slovenski izhodni strategiji (Vlada RS 2010, 3), lahko zasledimo, da so cilji in nameni izhoda iz gospodarske in finančne krize v čim krajšem času spodbuditi gospodarsko aktivnost in zagotoviti postopno odpravo makroekonomskih ravnovesij. Ob upoštevanju okoljskih in socialnih vidikov mora razvoj omogočati povečevanje potencialne rasti. Takšno rast pa omogoča le spodbudno poslovno okolje, v katerem bosta mogoča ustvarjanje novih delovnih mest in hitrejša rast dodane vrednosti. Predvsem sta pomembni odprava administrativnih ovir ter druge spodbude in ukrepi, ki bi povečali privlačnost Slovenije za tuje investitorje. Opazimo lahko torej, da so ukrepi naravnani v prid čimprejšnji povrnitvi v prejšnje stanje gospodarske rasti, k obnovitvi

prejšnjih gospodarskih odnosov in vrnitev k že poznani in dobro uveljavljeni neoliberalni doktrini, ki predvsem zasleduje gospodarsko konkurenčnost in rast.

6.1 Ukrepi ekonomske politike

Posledice gospodarske krize se močno kažejo na področju javnih financ, kjer zaradi upada gospodarske aktivnosti lahko zaznamo občutno zmanjšanje javnofinančnih prihodkov. Na drugi strani, pa lahko tudi opazimo izrazito povečanje javnofinančnih izdatkov, predvsem zaradi delovanja avtomatičnih stabilizatorjev, s sredstvi za brezposelne in izvajanjem diskrecijskih fiskalnih ukrepov v obliki subvencij. Povečal se je torej javnofinančni primanjkljaj, pričakovati je tudi izrazito povečanje javnega dolga. Prav zaradi takšnih težav s katerimi se srečuje Slovenija, je v Slovenski izhodni strategiji (Vlada RS 2010, 8-27), predstavljenih vrsta ukrepov ekonomske politike, ki bi Sloveniji lahko prinesli trajnejši razvoj. Za cilje našega raziskovalnega vprašanje, bomo pregledali nekatere ključne ukrepe ekonomske politike.

6.1.1 *Konsolidacija javnih finance*

Eno izmed ključnih področij, kjer je vlada predlagala največ sprememb, je konsolidacija javnih financ, saj želi predvsem zmanjšati javnofinančne odhodke, oziroma jih racionalizirati. V Slovenski izhodni strategiji (Vlada RS 2010, 7-24) so predstavljeni ukrepi na tem področju, ki so eni izmed glavnih ciljev slovenske vlade. Ker se posledice finančne krize izrazito kažejo na javnih financah zaradi padca gospodarske aktivnosti in povečanja javnega dolga, je konsolidacija javnih financ nujno potrebna. Iz tega razloga je vlada v izhodni strategiji predlagala različne ukrepe na tem področju. Glavni cilj fiskalne politike v Sloveniji je določitev obsega strukture javne potrošnje in zagotavljanje njene učinkovitosti. V fiskalno politiko namerava Slovenija vpeljati pravilo, ki veže nominalno rast odhodkov države na rast potencialnega BDP. Glede na zastavljene cilje javnofinančne konsolidacije v tem programskem obdobju tovrstno fiskalno pravilo ne bi zadostovalo, zato je potrebna še dodatna restriktivnost na tem področju. Tabela (glej Tabela 6.2) prikazuje fiskalno pravilo predvideno za leta od 2010 do 2013, nadaljnje modifikacije pa bodo vpeljane naknadno, ob spremembi rasti BDP.

Tabela 3: Fiskalno pravilo

v mio EUR	2010	2011	2012	2013
Odhodki državnega proračuna	9.047,5	8.912,1	9.258,7	9.226,5
% BDP	24,9	23,4	22,9	21,6

Vir: Vlada RS (2010, 7).

Za doseganje fiskalnega cilja v obdobju med leti 2010 in 2013 je predviden postopen umik fiskalnih spodbud do konca leta 2010 in postopno opuščanje ukrepov za pomoč finančnemu sektorju. V prvi vrsti izvajanje strategije fiskalne konsolidacije, usmerjene v ukrepe na strani odhodkov, ki bi zagotovila zmanjšanje prekomernega primanjkljaja države pod 3% BDP do leta 2013. Pomembna je tudi krepitev dolgoročne fiskalne konsolidacije in potencialne rasti ter implementacija strukturnih reform.

Fiskalna konsolidacija, katere glavni cilj je zmanjšanje državnega primanjkljaja pod 3% BDP do leta 2013, bo torej temeljila na zmanjševanju in racionalizaciji javnofinančnih odhodkov. Cilj fiskalne politike je ohraniti davčne obremenitve na sedanji ravni in pospešiti okrevanja gospodarstva, hkrati pa tudi racionalizirati vlogo države in povečati učinkovitosti javnega sektorja. Odhodki se bodo razporejali glede na prioritete razvojne programe, okrepljeno bo nadomeščanje domačega financiranja odhodkov s financiranjem z evropskimi sredstvi. Za dosego cilja, ki predvideva zmanjšanje primanjkljaja do leta 2013, so potrebni prihranki v skupni višini 1,2 milijarde evrov, oziroma 400 milijonov evrov letno. Prihranki pa naj bi bili doseženi na naslednjih treh omenjenih področjih javnega sektorja (Vlada RS 2010, 9-10).

Prvo področje ukrepov predvideva znižanje stroškov v javnem sektorju. Predvideva se predvsem spremembe pravil glede števila organizacijskih nivojev in sistemizacijo delovnih mest, se pravi znižanje števila zaposlenih v javnem sektorju za 1% letno in premik odprave plačnih nesorazmerij. Izplačilo delovne uspešnosti zaradi obsega povečanega dela ne more znašati več kot 30% osnovne plače javnega uslužbenca, javnim uslužbencem pa ne pripada del plače za redno delovno uspešnost.

V drugem sklopu ukrepov je sprememb deležna javna uprava, predvsem na področju optimizacije procesov javne uprave, ki predvideva znižanje stroškov, povečane

preglednosti in učinkovitosti delovanja javne uprave in usmerjenost k uporabnikom, predvsem v smislu modernizacije storitev.

Tretje področje ukrepov pa se nanaša na racionalizacijo in poenostavitev postopkov. Ta sklop ukrepov predvideva odpravo administrativnih ovir in program za znižanje teh bremen za 25% do leta 2012 in je usmerjen v zniževanje bremen za gospodarstvo in državljane. Hkrati je vlada zahtevala, naj ministrstva, vladne službe in drugi uporabniki javnih storitev, preučijo postopke delovanja. Zahtevale je, da naloge opravljajo racionalno, brez nepotrebnih stroškov, to pa naj bi zagotovilo 10% zmanjšanje števila ur zaposlenih. Ukrepi predvidevajo racionalizacijo storitev, ki jih zagotavlja javni sektor, prevetritev postopkov, predvideva pa se tudi oblikovanje cen, ki bodo podlaga za financiranje, prav tako pa tudi predvideva doplačila k cenam storitev za uporabnike, kjer brezplačno izvajanje javnih služb ne bo mogoče. Ukrepi prinašajo tudi racionalizacijo distributivne vloge države, ki bodo prinesli reformo pokojninskega sistema v indeksaciji pokojnin in s tem k dolgoročni vzdržnosti javnih financ. Na zdravstvenem področju pa bodo prinesli restriktivnejšo politiko na področju nadomestil za bolniško, znižanja cen zdravil in spremembe razmerja zdravil, ki se krijejo iz obveznega in dodatnega zdravstvenega zavarovanja.

Pripravljeni so tudi dodatni ukrepi za zmanjšanje dolga države, ki so potrebni zaradi pričakovanih učinkov staranja prebivalstva in zaradi visokih stroškov (plačila obresti) servisiranja dolga. Ti stroški so, glede na ciljni scenarij za leto 2010, ocenjeni na 517 milijona evrov in za leto 2011 na 569 milijona evrov. Možen ukrep v tem smislu je postopno zmanjševanje aktivne vloge države v gospodarstvu, ki jo bo mogoče izpeljati v okviru Agencije za upravljanje kapitalskih naložb Republike Slovenije, katere začetek delovanja je predviden v letu 2010. Cilj ukrepov je, da bi s prodajo kapitalskih deležev države dosegli zmanjševanje javnega dolga za okrog 2% (Vlada RS 2010, 10-11).

Določitev državnih razvojnih prioritet je naslednji ukrep v vrsti ukrepov na področju konsolidacije javnih financ. V programu državnih in razvojnih prioritet in investicij (DRPI), bodo izpostavljeni ukrepi, ki vplivajo na krepitev in dolgoročno rast slovenskega gospodarstva. Namen določanja prioritet je postaviti jasne, merljive cilje, ki prispevajo h konkurenčnosti in socialni ter okoljski kohezivnosti (Vlada RS 2010, 11-12):

- Ustvarjanje novih delovnih mest in zagotavljanje ustreznega znanja v novem gospodarstvu ter spodbujanje inovativnih podjetij, ki prinašajo dodano vrednost. Pomembno je, da so prioritetni ukrepi usmerjeni v zagotavljanje finančnih virov, se pravi predvsem rast in razvoj podjetij in za učinkovite ter ciljno usmerjene storitve v podporo podjetništvu, kot je razvijanje poslovnega okolja, internacionalizacija podjetij, inovativnost, razvoj okoljsko manj obremenjujočih izdelkov, itd.;
- Ustvarjanje pogojev za večjo zaposljivost, aktivnost in usposobljenost posameznikov. Ukrepe je treba usmeriti v usposabljanje in izobraževanje ciljnih skupin in izvajanja drugih oblik pridobivanja znanj in kompetenc, ohranjanje in ustvarjanje novih delovnih mest, izvajanje inovativnih projektov vključevanja ranljivih skupin na trg dela;
- Zagotavljanje ustrezne razvojne, prometne in energetske infrastrukture. Tam mora vlada zagotoviti učinkovito prometno in energetske politiko. Projekti bodo usmerjeni v izboljšanje infrastrukture potniškega prometa in učinkovito rabo energije v prometu. Prioriteta je razvoj železniškega prometa in infrastrukture. Energetska politika bo zagotovila varno in kakovostno oskrbo z energijo, ki pomeni podporo gospodarskemu razvoju, ob hkratnem zniževanju emisij toplogrednih plinov in varstvu okolja.

6.1.2 Financiranje za razvoj

V kontekst razvojnega načrtovanja in programskega proračuna se uvršča tudi evropska kohezijska in kmetijska politika. V strukturi proračuna Slovenije za leto 2009 so evropska sredstva predstavljala približno 3,6% vseh realiziranih izdatkov, kar pa je relativno nizek delež. V naslednjih letih je pri načrtovanih proračunskih izdatkih, za naslednja štiri leta, predvideno od 7,2% do 6,4% sredstev iz EU virov. Pomembna je ustrezna sprememba programskih dokumentov, ki določajo finančno strukturo in področja investiranja, da bodo evropska sredstva predstavljala večji delež pri investiranju v slovenske prioritetne programe. Tako bodo lahko evropska sredstva kohezijske politike, v času izhoda iz krize, dodatno prispevala k razvojnemu finančnemu potencialu (Vlada RS 2010, 14-21).

Vlada je za ublažitev krize sprejela tudi jamstvene sheme, ki so namenjene stabiliziranju finančnega sistema, spodbujanju kreditne aktivnosti bank in izboljšanju likvidnosti podjetij. Sheme so bile predvsem ustvarjene za zmanjšanje tveganja bank pri kreditiranju podjetij. Vlada je uvedla jamstvo države za vloge prebivalstva, omogočila je dodatno zadolževanje zakladnice v tujini, možnost za dodatno zadolžitev bank z garancijo države v tujini ter dodatno zadolžitev SID banke z garancijo države v tujini. Vlada je v okviru ukrepov prav tako oblikovala koncept »sanacije« slabih naložb bank. V sodelovanju z Banko Slovenije je potrebno še naprej spremljati dogajanje na finančnih trgih, izvajati »stres« teste bank in spremljati kako »zdrave« so bančne finance. V primeru potrebe po sanaciji je potrebno sprejeti splošna načela za morebitno državno pomoč bankam, saj je za banke, ki bi potrebovale državno pomoč pri dokapitalizaciji ali odkupu slabih naložb, potrebno opraviti individualni načrt prestrukturiranja (Vlada RS 2010, 14-21).

6.1.3 Krepitev elementov varne prožnosti

Pomemben vidik v Slovenski izhodni strategiji (Vlada RS 2010, 23-24) so tudi naslednji ukrepi, na področju krepitve elementov varne prožnosti. Prvo področje ukrepanja zajema stroške dela in socialne varnosti. Eden od razlogov za skromno ustvarjanje novih delovnih mest s strani podjetij je tudi relativno visoka davčna obremenitev dela, predvsem zaradi visokih prispevkov za socialno varnost. Značilnost Slovenije je, da spada med države, ki nimajo zgornje meje pri določanju osnove, od katere se plačujejo socialni prispevki. Ukrepi vlade na tem področju pa bo omejil zavarovalne osnove navzgor, kar bo okrepilo konkurenčnost gospodarstva, predvsem z znižanjem stroškov dela delodajalcev in bo neposredno spodbujala zaposlovanje na delovnih mestih, kjer zaposleni z znanjem in veščinami lahko ustvarjajo višjo dodano vrednost. Kakršenkoli poseg na področje socialne varnosti pa bo neposredno povezan in usklajen s spremembami v okviru zdravstvene in pokojninske reforme ter v okviru strukturnih ukrepov, ki bodo prinesli povečanje učinkovitosti socialne politike.

Naslednji ukrepi (Vlada RS 2010, 24) spadajo na široko področje politike zaposlovanja in trga dela. Zmanjšanje likvidnosti in padec naročil sta v času krize največji težavi za podjetja, ki ju je kratkoročno težko premostiti. Iz tega razloga je vlada, v okviru protikriznih ukrepov, podjetjem ponudila možnost delnega subvencioniranja krajšega

delovnega časa ter subvencioniranje plač delavcev, ki so bili poslani na čakanje. Oba ukrepa sta namenjena premostitvi kratkoročnih likvidnostnih težav. Po teh kratkoročnih ukrepih se bodo še bolj v ospredje postavili ukrepi aktivne politike zaposlovanja. Spremembe aktivne politike zaposlovanja, socialnih programov in politike vseživljenjskega učenja bodo povezane s strukturnimi spremembami. Posodobitve bodo doživele tudi ureditve trga dela. V prvi fazi je treba urediti problematiko delovnih razmerij, ki jih je potrebno urejati celovito in sistemsko. Zato je spremembo smiselno urejati v paketu, s spremembo Zakona o delovnih razmerjih, v smeri varne prožnosti. Najprej se sprejmejo najnujnejše spremembe glede stroškov prenehanja pogodb o zaposlitvi za nedoločen čas, s ciljem izenačevanja vseh vrst delovnih razmerij. V povezavi s pokojninsko reformo pa dvig starosti za upokojitev, ki zajema področje starejših delavcev. Te prihranke bi namenili v namenske sklade, sklade za izobraževanja in sklad za odpravnine.

Na področju zaposlovanja in zavarovanja za primer brezposelnosti je ključni namen vzpostaviti pregleden sistem socialne varnosti, ki bo učinkovit pri preprečevanju revščine in bo spodbujal vključevanje na trg dela. Iz tega razloga bo tudi Zakon o urejanju trga doživel spremembe. Cilj zakona je zagotoviti širšo pokritost z denarnimi nadomestili, učinkovitost ZRSZ in aktivne politike zaposlovanja. Nadomestila zagotavljajo višjo socialno varnost in večjo dostopnost do denarnih nadomestil za zaposlene za določen čas, predvsem za mlade. Eden izmed ključnih izzivov na tem področju je tudi Zakon o malem delu. Odpravljati je potrebno vse ovire za prehod iz šolskega sistema in sistema usposabljanja na trg. Dosedanja ureditev študentskega dela je presegla svoj namen, zato ga je potrebno v sklopu drugih sprememb na novo urediti. Ključni cilj tega zakona je področje študentskega dela urediti tako, da bi se lahko priznale delovne izkušnje, takšno delo bi se vštelo v pravice socialnega zavarovanja, priznalo bi se delovno dobo. En izmed ciljev je takšno delo omogočiti tudi brezposelnim in upokojencem ter poenotiti ceno dela. Študentsko delo pa danes pomeni tudi veliko konkurenco tistim, ki se želijo redno zaposliti v podjetjih. Spremembe bo doživel tudi zakon o štipendiranju, ki bo uveljavil spodbudnejšo štipendijsko politiko, ki ima cilj izenačiti možnosti dijakov in študentov, spodbujati nadarjene in povečati kadrovske štipendiranje. Cilj zakona je, sočasno z malim delom, zagotoviti več in boljše štipendije (Vlada RS 2010, 24).

6.2 Strukturni ukrepi

Vlada je februarja letos predstavila celovito reformo pokojninskega sistema, ki si je za glavni cilj postavila dolgoročno finančno vzdržnost sistema in primernost pokojnin-tako imenovana »varna starost« za vse generacije. Prvotno je razdeljen na dva dela, in sicer na modernizacijsko spremembo, ki začne veljati v kratkem in dolgoročnejšo vzpostavitev pokojninskega sistema, ki začne veljati leta 2015. V prvem delu gre predvsem za povečanje deleža aktivnih zavarovancev preko podaljševanja delovne aktivnosti starejših in zgodnejšega vstopa mladih. Omenjeno je tudi načelo odvisnosti med vplačanimi prispevki in višino prejemkov, kjer »vsako delo šteje«, preglednejše informiranje in vnaprej izračunana višina pričakovanih pokojnin (Vlada RS 2010, 27). Glavne spremembe torej prinašajo daljšo delovno dobo in izračun višine pokojnine na višino vplačanih prispevkov, poleg še nekaterih sprememb. Spremembe prinaša tudi zakon o dolgotrajni oskrbi za upravičence, ki zaradi kroničnih stanj in posledic poškodb ter invalidnosti ne morejo sami skrbeti zase.

Po predlogu vlade bo strukturne spremembe doživel tudi sistem zdravstvene dejavnosti in zdravstvenega zavarovanja, pri čemer bosta reforme omogočila dva temeljna področna zakona. Spremembe, ki jih prinašata, bodo omogočile racionalizacijo izvajanja zdravstvenih dejavnosti. Prvi zakon, Zakon o zdravstveni dejavnosti uveljavlja izhodišče, da je temeljno poslanstvo zdravstvene dejavnosti predvsem zadovoljevanje potreb prebivalstva, ne pa ustvarjanje dobička, zato bo zdravstvena dejavnost pretežno javna in ne pridobitna. Namen je ohraniti doseženo raven in kakovost zdravstvene dejavnosti, vendar ob omejenih javnofinančnih virih. Druga zakonska sprememba, Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, pa ohranja splošno dostopnost do potrebnih in strokovno opravičljivih zdravstvenih storitev in pravic po načelih solidarnosti. Zdravstvena varnost bo še naprej zagotovljena z obveznim in delno prostovoljnim zdravstvenim zavarovanjem, vendar zakon prinaša nekatere spremembe: razmejitve zavarovanja poškodb izven del in na delu, razširitev prispevkov za zdravstveno zavarovanje, izvzete kritja stroškov za nekatera tveganja za zavarovance, znižanje nadomestila v času bolniške nad 25 dni, itd. Ocene javnofinančnih učinkov za predlagane spremembe na letni ravni znašajo 118 mio evrov. Skupaj z dodatnimi ukrepi

za zagotovitev finančne vzdržnosti, bi zagotovili poslovanje blagajne zdravstvenega zavarovanja do leta 2014 (Vlada RS 2010, 27-28).

6.3 Institucionalne prilagoditve

V seriji predvidenih sprememb, ki jih je vlada predstavila v izhodni strategiji je tudi skupek sprememb, ki se tičejo institucionalnih prilagoditev. V Slovenski izhodni strategiji (Vlada RS 2010, 29-33) so predstavljene institucionalne prilagoditve, ki se tičejo predvsem dveh ključnih področij. V prvem sklopu so predstavljene prilagoditve na področju upravljanja javnih institucij in javne uprave. V tem sklopu so predvidene naslednje omenjene spremembe.

Z namenom učinkovitejšega upravljanja s finančnim premoženjem države, bo ustanovljena Agencija za upravljanja kapitalskih družb Republike Slovenije, ki bo urejala sistem upravljanja z delnicami in deleži RS in določala načela, po katerih se mora upravljati kapitalske naložbe. Poseben zakon bo tudi omogočil preoblikovanje KAD-a in SOD-a in določil način prenosa nekaterih naložb v last Republike Slovenije. Uveljavljene bodo strategije ravnanja z nepremičninskim premoženjem, ki določajo centralizacijo ravnanja z nepremičninami v lasti države. Statusne in organizacijske spremembe bo doživela tudi družba DARS d.d., saj je program, ki ga je država izvajala preko te družbe, bil v veliki meri financiran z njegovim zadolževanjem. Za dolgove je Republika Slovenija izdala poročstva, kar pomeni, da gre za potencialni javni dolg države. Zaradi izpolnjevanja zahtev Pakta stabilnosti glede višine javnega dolga je pomembno, da Slovenija minimizira tveganja na tem področju in da čim večji del potencialnega javnega dolga prenese na zasebni sektor. Glede na to, da trenutni dolg DARS d.d., predstavlja skoraj 10% BDP Republike Slovenije, je takšen prenos potencialnega javnega dolga na zasebni sektor in preoblikovanje razmerij pomembna naloga. V sklopu sprememb se bo tudi vpeljala prilagoditev nadzora finančnih storitev, pri čemer se predvideva prilagoditve finančnih institucij, ki izvajajo nadzor, to pa so Banka Slovenije, Agencija za trg vrednostnih papirjev in Agencija za zavarovalni nadzor.

Preoblikovanje bo doživel tudi Urad za varstvo konkurence, ki je še posebej v sedanjih kriznih razmerah, ko bi lahko prihajalo do še večjega omejevanja konkurence, pokazal povečano potrebo po neodvisnosti, tudi po finančni plati. Pomembna točka je tudi ustanovitev Agencije za javno naročanje, saj javna naročila v Sloveniji pomenijo blizu 10% BDP, zato ureditev na tem področju lahko pomembno prispeva k večji učinkovitosti, racionalizaciji in preglednosti, posledično pa to lahko pomeni prihranke javnofinančnih izdatkov in manjše možnosti za nepravilnosti.

Drugi sklop iz vrste institucionalnih ukrepov se nanaša na prilagoditve v prometni in energetske infrastrukturi, predvsem za učinkovito okoljsko in podnebno politiko. Namen je prilagoditi sistem, kar naj bi prineslo umeščanje prednostnih nacionalnih infrastrukturnih projektov v prostor in učinkovitejše črpanje evropskih sredstev. Naslednji pomemben aspekt je razvoj železniškega sistema, tako na področju infrastrukture kot storitev. Zaradi velikih vložkov v cestno in železniško infrastrukturo je treba pripraviti oceno dodane vrednosti posameznih infrastrukturnih odsekov in graditi samo tiste, pri katerih je dodana vrednost pozitivna. Z vidika financiranja pa je ključna šibka točka administrativna neusposobljenost za vključevanje zasebnega kapitala, kjer bi lahko iskali strateškega investitorja in zagotovili neposredna tuja vlaganja, ali partnerja za javno-zasebno partnerstvo. To pa še posebej velja za modernizacijo železniškega sistema, ki je prioritetni projekt države.

Obveznost Slovenije je tudi spodbujanje obnovljivih virov energije. Do leta 2020 bo potrebno zagotoviti 25% obnovljivih virov energije ter 10% obnovljivih virov v prometu. Ključne naloge so znižanje emisij v energetske sektorju, povečanje deleža obnovljivih virov energije, toplote in goriv za transport. To je potrebno zagotoviti z ukrepi, ki bodo usklajeni z razpoložljivimi viri države in gospodarstva tako, da ne bodo prekomerno vplivali na njihov standard in konkurenčno sposobnost gospodarstva. V tem segmentu je lahko pomembno tudi prilagajanje na podnebne razmere, predvsem z zmanjševanjem emisij toplogrednih plinov do leta 2020. V prid temu cilju bo sprejet Zakon o podnebnih spremembah, ki bo opredelil srednje in dolgoročne cilje za zmanjšanje emisij toplogrednih plinov in tudi financiranje ukrepov za prilagajanje na podnebne spremembe. Slovenija bo sprejela celovito podnebno strategijo, ki bo zajemala vse temeljne usmeritve za prehod v nizko ogljično družbo, do leta 2050. S temi ukrepi je povezan tudi dvig konkurenčnosti kmetijstva in živilsko predelovalne

industrije, predvsem s prilagoditvami na podnebne spremembe, s pridobivanjem energije iz obnovljivih virov, gospodarjenjem z vodami, prestrukturiranjem sektorja mleka, inovacijami, itd.

6.4 Vladni »neoliberalni semafor«

Kot že rečeno, je vlada v prid reševanja krize predlagala vrsto ukrepov in sprememb, ki jih je predstavila v Slovenski izhodni strategiji (Vlada RS 2010). Veliko se je v zadnjih mesecih govorilo o teh spremembah. Še kako je bila v zadnjih mesecih denimo aktualna tematika uvedbe malega dela, »vladnega semaforja« v smislu izhodne strategije, pogajanja s socialnimi partnerji in vsesplošnih prilagoditev Slovenije, v prid večje konkurenčnosti. S takšnimi zakonskimi spremembami in ukrepi se predvsem kaže podpora kapitalu in ohranjanju čim večje konkurenčnosti in gospodarske rasti, pa četudi v škodo državljanov in socialne države. V smislu obravnave tega problema se je potrebno predvsem vprašati, ali te spremembe prinašajo nov veter v oblikovanju politik ali to zgolj pomeni nadaljevanje neoliberalnih ukrepov, ki so po mnenju nekaterih sprejeti nekoliko na silo in brez pravega socialnega dialoga.

Po mnenju Valenčiča (2010) vlada pošilja v obravnavo zakona o malem delu in delovnih razmerjih, ne da bi se o domnevno nujnih spremembah vnaprej dogovorila s socialnimi partnerji, v tem primeru predvsem s sindikati. Pahorjev kabinet ima namesto dialoga pred seboj tako imenovani »semafor sprememb«, ki pooseblja vladno strategijo za izhod iz krize ter gospodarski razvoj države. Prav v zvezi s tem lahko opazimo, da je vse manj govora o družbeni solidarnosti in vse več o ekonomski konkurenčnosti. Vlada si prizadeva izpeljati spremembe, ki bi pomenile zakonsko krčenje delavskih pravic, predvsem skrajševanje odpovednih rokov, zniževanje odpravnin (najprej za četrtno, po enem letu pa za petino povprečne mesečne plače), itd.

7 ALTERNATIVNI PREDLOGI IZHODNIH STRATEGIJ

Februarja letos je vlada predstavila Slovensko izhodno strategijo (Vlada RS 2010), ki vsebuje ključne smernice za obdobje med leti 2010 in 2013, pa tudi za nadaljnji trajnosti razvoj Slovenije. Iz predlaganih zakonov je razvidno, da je eden izmed ciljev strategije večanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, zmanjševanja javnofinančnih stroškov in nekakšno težnjo po vrnitvi v stanje pred krizo, ko je bilo glavno vodilo večanje gospodarske rasti. V nekaterih predlogih izhodnih strategij pa lahko zasledimo tudi nekatere alternativne predloge in poglede, ki so osnovani predvsem na podlagi drugačnih vrednot, kot so solidarnost, pomembnost okolja, drugačne moralne vrednote, predvsem pa na podlagi paradigmatkega preseka s prejšnjimi idejami, ki predvsem temeljijo na neoliberalni logiki. Nekatere alternativne poglede prihodnje ureditve Slovenije je predstavila skupina osmih intelektualcev, strokovnjakov na svojih področjih, ki so predstavili dokument »Kam po krizi?«, v katerem so opisali predloge za spremembo obstoječe paradigme.

Po Hanžku (in drugi 2009, 13) je predstavljeno kar nekaj ukrepov, ki se distancirajo od neoliberalne paradigme, ki s tržnimi načeli vse podreja dobičku in gospodarski rasti. Povzamemo lahko nekaj ključnih premislekov o novi paradigmi sonaravnega, vzajemnega, odgovornega, medregijsko bolj skladnega in trajnostnega razvoja Slovenije. Te spremembe niso več utemeljene na spodbujanju enostranske gospodarske rasti, katere cilje je čim višja in neprestana rast, temveč na »sozvočju heterogenosti naravnega okolja in družbe, celovitosti in doslednosti razvojne paradigme za Slovenijo in širše okolje, na novi in drugačni družbeni vlogi delavca, državljana, starostnika itn.« (Hanžek in drugi, 2009, 13). Prav s politikami skupnega, neodtujljivega, pravičnejše porazdelitve dobrin, soupravljanja, odgovornosti in ravnovesja, se lahko Slovenija izvije iz aktualnih gospodarskih kriz. V tem kontekstu bi lahko tudi civilna družba postala dejaven in kreativen akter družbenega preloma oziroma družbenih sprememb. S takšnimi vlogami so se sicer tudi do sedaj ukvarjala razna družbena gibanja, katerih domet pa je bil v veliko primerih omejen in odvisen od širše družbene volje. S predlagano novo paradigmo, ki bi predvsem krepila in spodbujala družbeno samozadostnost in krepila samoupravljanje in soupravljanje, bi gibanja lahko vplivala na politike vlade, ki bi prinesle širšo družbeno blaginjo vseh.

Po Hanžku (in drugi 2009, 5) si finančni in gospodarski sektor po gospodarskih krizah relativno hitro opomoreta, ostali deli družbe pa potrebujejo več časa. Kriza v kateri smo se znašli je ponoven opomin, da se lahko vprašamo, ne le o konceptih posamezne družbe, pač pa tudi o tem, kaj človeštvo v celoti sploh želi. Prav iz tega razloga se moramo odločiti za bistvene in korenite spremembe. V obdobju po krizi ne smemo ostati le pri kratkoročnih ukrepih, ki so nujno za izhod iz krize, ampak moramo poseči na vsa področja človekovega delovanja. Ne smemo se ustaviti le pri reševanju trenutnih finančnih in ekonomskih težav.

Kot ključni element pri izgradnji izhodnih strategij bi morali vzeti predvsem premislek, kakšno družbo sploh želimo in kam se želimo usmeriti, predvsem pa je ključno preoblikovati sistem, ki v ospredje postavlja dominacijo enega nad drugim. Prav ta paradigmatski prelom terja drugačen sistem vrednot, drugačna izhodišča razvoja, nove cilje in pristope, drugačne poti in tehnologije, kot pa smo jih uporabljali in spodbujali do sedaj, brez prave kritičnosti. Hanžek (in drugi 2009, 5) s svojo različico izhodne strategije vodijo alternativo takšnemu razmišljanju, ki predstavlja rez z dosedanja homogeno in netrajnostno paradigmo. Za kaj takega pa je potrebno družbeno soglasje o skupni viziji, ki sicer v Sloveniji niso manjkale, vendar so bile predvsem posledica nacionalnih ciljev (osamosvojitve, sprememba političnega sistema, vključitev v EU, NATO, OVSE, itd.), vendar pa smo po uresničitvi le teh ostali brez novih. Hanžek (in drugi 2009, 5-7) zato poudarijo štiri ključne razvojen dileme oziroma podsisteme, ki so med seboj soodvisni in prepleteni.

Prvi podsistem zajema področje kulturno-vrednotnega sistema družbene vzajemnosti in sodelovanja. Pomemben je celoten sklop političnih, gospodarskih, družbenih in kulturnih vrednot, ki vzpostavljajo sožitje, duh sodelovanja in delitve ustvarjenega, kot tudi posameznikovo samouresničevanje in posameznikov odnos do drugega. Za uveljavljanje takšnih vrednot mora s svojim zgledom in vzgojno-izobraževalnim sistemom predvsem skrbeti država sama.

Drugi ključni podsistem oziroma dilema se tiče okolja. Regionalno in globalno trajnostno gospodarstvo se mora trajno prilagoditi večplastno pojmovani nosilnosti okolja, predvsem zmogljivost okolja za oskrbovanje z viri ter absorbiranjem odpadkov

in emisij. To so absolutne omejitve gospodarske dejavnosti, saj obstaja kritični naravni kapital, ki ga ni mogoče nadomestiti s tehnologijami in ga je potrebno nujno zaščititi.

Tretji ključni podsistem zadeva gospodarstvo, pri katerem je ključno izhodišče, da razumemo ekonomski podsistem zgolj kot eno izmed sestavin širšega naravnega in družbenega sistema. Kakovostna gospodarska rast je potreben pogoj kakovostnejšega življenja, saj je ključna za zmanjševanje materialne revščine, vendar gospodarska rast sama po sebi še ni dovolj. Njeni dosežki morajo biti usmerjeni k izboljšanju blaginje prebivalcev, brez uničevanja vrednot in trganja povezav med ljudmi. Vodi naj v večjo blaginjo vseh, v zmanjševanje brezposelnosti, boljšo izobrazbo, boljše zdravje ljudi, itd. Vlaganje v razvoj in spodbujanje inovativnosti naj pripeljeta do prestrukturiranja obstoječega gospodarstva, tako da bo dosežen preskok na višjo tehnološko raven.

Zadnja izpostavljena dilema oziroma četrti ključni podsistem se tiče socialne integracije. Socialna integracija je možna le ob materialni integraciji, družbeno sprejemljivi stopnji dohodkovne neenakosti, ki tudi najšibkejšemu omogoča človeka vredno in dostojno življenje. Le ob zmernih materialnih razlikah je v družbi mogoče sodelovati tudi na drugih področjih življenja.

Potrebno je spremeniti poglede glede reševanja krize in predvsem kako spremeniti te poglede po obdobju finančne krize. Pri tem pa se je ključno izviti iz doslej trdno sprejetih paradigem neoliberalizma. Le s ponovnim definiranjem nekaterih ključnih pojmov in usmeritev je mogoča sprememba ravnanja, ki pripeljejo do podobnih kriznih obdobj. Gre predvsem za nekatere ključne pojme, kot so sprememba moralnih norm in vrednot. Pomemben prispevek k takim spremembam pa pomeni predlagana izhodna strategija Hanžka (in drugi 2009, 8-12), ki navedejo kar nekaj takšnih predpostavk oziroma politik, katere bi bilo potrebno prilagoditi za nadaljnjo pot, opisani pa so v naslednjih nekaj odstavkih.

Redefinirati bi bilo potrebno področje javnega in zasebnega, skupnega in posameznega, kolektivnega in individualnega. Dosedanji proces liberalizacije je namreč terjal odpovedovanje skupnemu oziroma javnemu, saj je prišlo do privatizacije socialnih, kulturnih, komunikacijskih, zaposlitvenih, pokojninskih servisov. Prav tako pa tudi do privatizacije naravnih virov in obremenjevanja okolja s prekomernim izčrpavanjem

neobnovljivih virov energije. Potrebno bi bilo na novo zarisati mejo med obveznostmi države in obveznostmi državljanov za skupno socialno blaginjo. Treba se je odločiti ali bomo nadaljevali z liberalizacijo družbenega oziroma javnega ali pa bomo ta trend obrnili. Vlada se odloča za posredovanja v smislu državne pomoči oziroma nacionalizacije pri določenih podjetjih, katerih stečaj bi se lahko odrazil v širših socialnih pretresih. Za reševanje te problematike je potrebno določiti prioritete. Ali bomo v prihodnosti bolj pozorni na razpadanje zdravstvenih, izobraževalnih, pokojninskih, socialnih in drugih javnih servisov, ali bomo z investicijami prekrivali politično sramoto in takšna podjetja sanirali, čeprav so v zasebni lasti in so stečaji posledice napačnih poslovnih odločitev ter slabega menedžmenta?

Do sedaj je bil pomemben vir delovnih mest v Sloveniji javni sektor. Močan javni sektor je veliko prispeval k umirjanju gibanj neenakosti plač. Ključno vprašanje je, ali bomo v prihodnje tudi nadaljevali z liberalizacijo vodnih virov, bank, šolstva, zdravstvenega sistema itd., kar je bila značilnost v zadnjih dveh desetletjih in kar smo imenovali trajnostni razvoj, ali pa bomo na novo premislili pojem trajnosti in se tudi v realnih politikah približali konceptom, ki so bili doslej zlorabljeni. Pomemben vidik je tudi uvajanje politik redistribucije in solidarnosti. Če se krize kapitalističnega sistema ponavljajo zaradi vse bolj nepravilne porazdelitve ustvarjenega, je potrebno določiti mehanizme, ki bodo zagotavljali večjo udeležbo ljudi tudi pri porazdelitvi bogastva. Posebna pozornost naj bo namenjena skupinam, ki po svojih najboljših močeh prispevajo za družbeno blaginjo, vendar kljub temu ne morejo zagotoviti dostojnih življenjskih razmer.

Dileme, ki se pojavljajo ob prehodu, odpirajo tudi potrebo po redefiniranju odnosa med delom in kapitalom, ki se je v Sloveniji pojavila prav ob zadnji globalni krizi. Paradoksalno je, da čeprav delavci niso bili v polni meri deležni sadov večje gospodarske rasti, so bili prvi, ki so občutili posledice krize v svojem vsakdanjem boju za preživetje. Večala se je nezaposlenost, strah pred izgubo službe, skrajšanje delovnika zaradi upada naročil, znižanje plač, prisilni dopust. Kriza je bila prav tako dober izgovor za hitre stečaje podjetij, saj so bile odpovedane ali prestavljene investicije, povečali so se pritiski za racionalizacijo javnih servisov, itd. Zanimivo je, da se vsaka kriza simptomatično razreši konflikt med delom in kapitalom, saj morajo v času krize potrpeti vsi. Potrebno je tudi na novo definirati vlogo in participacijo delavcev v delovnem

procesu, kako izboljšati pogoje dela in vlogo delavcev. Izbrati je potrebno smernice in določiti ali bodo delavci aktivno sodelovali pri upravljanju podjetij in institucij, bo delovna sila soupravljala delovne procese, se pri tem dodatno izobraževala in če bo udeležena pri delitvi dobička ter pri nagradah za kolektivne in skupne dosežke, ali pa bo delovna sila še naprej pod udarom konkurenčnosti.

Potrebno bo tudi uvajanje standardov in načel odgovornosti, saj je mogoče samo s prerazporeditvijo lastništva, vlog in obveznosti prerazporedi tudi odgovornost. Težko določimo prihodnje politike, ki spodbujajo in nagrajujejo odgovorno ravnanje, če nimamo jasnih opredelitev glede preteklega ravnanja politikov, vlad, lastnikov kapitala in podjetij, uprav ter nadzornih svetov. Vprašanje je, kako kaznovati neodgovorna politična ravnanja vlade, ministra, poslanca, podjetnika in kako ta neodgovorna ravnanja popraviti, saj se zaradi osebnih koristi uniči ugled domačih političnih institucij in podjetij, vse to pa lahko bistveno pripomore k večanju brezposelnosti in podobno. Samo prek uvajanja standardov in načel odgovornosti na teh področjih se lahko približamo pravičnosti.

Ideja spremembe od nadzorništva k samoupravljanju oziroma soupravljanju in samonadzoru. Potrebno je postaviti pravo pot in na novo definirati ravnanje v primerih napak znotraj sistemov. Potrebno je določiti, ali bomo te napake še vedno odpravljali z ustanavljanjem novih institucij, uprav in organov, kot so zahteve po »varuhih«, finančni policiji, raznih komisijah, ali pa bomo preoblikovali obstoječe sisteme tako, da bodo notranji nadzor, kolektivna kontrola in preverjanje v delovnem procesu pri sodelovanju, sestavine sistema samega. Izpostavljen je tudi premik od politik odvisnosti k politikam trajne samozadostnosti. Pretekle strategije razvoja v domačem in globalnem okolju so usmerjale razvoj v smeri vse večje odvisnosti, predvsem z netrajnostnim poseganjem v naravo, nihanjem cen na globalnih trgih, tujimi investicijami in podobno. Prihodnost bi morali iskati v novih strategijah, ki so naravnane v prid krepitvi človekove in nacionalne samozadostnosti, zlasti za tiste vidike življenja, brez katerih ni mogoče preživeti. Predvsem gre tukaj za krepitev prehranske samozadostnosti z novimi oblikami kmetijstva in uporabo naravnih, ekoloških načinov pri zagotavljanju hrane in za spodbujanje energetske samozadostnosti z obnovljivimi viri. Ključno izhodišče pri zagotavljanju samozadostnosti takšnih virov bi bila nova ureditev lastništva in ravnanja z neodtujljivimi naravnimi viri in odgovorno ravnanje. Prav iz tega razloga je potrebno

določiti na katera področja liberalizacija ne sme poseči in kako jo odpraviti, če je že posegla.

K politikam trajnostne samozadostnosti bi lahko veliko prispevale tudi zgodovinske prednosti, kot so kulturna krajina, zgodovinska, estetska in naravna dediščina prostora, ki je ne smemo žrtvovati v imenu gospodarskih interesov. Potrebno je ohraniti ravnovesje med materialnimi potrebami človeka in zmogljivostjo narave, ki je ne smemo podvreči liberalnim tržnim zakonitostim, pač pa bi bilo potrebno vzpostaviti dolgoročno paradigmo razvoja.

Na področju mednarodne politike bi bilo potrebno pokazati politiko poguma, ustvarjalnosti in drznih iniciativ ter humanistične etike. Vstop Slovenije v EU je imel tako negativne kot pozitivne posledice, vendar pa doslej za Slovenijo in širšo skupnost še niso bile deležno kritične obravnave. Prav tako pa ni bilo poskusov političnih strategij vplivanja na usmeritve EU, s katerimi bi Slovenija zaznamovala vsaj določen segment skupne evropske politike, v katerih je zaradi svoje zgodovinske dediščine in v geopolitičnem oziru edinstvena in samosvoja.

8 SKLEP

Po načelih neoliberalizma danes pravzaprav deluje celoten globaliziran svet, ki je vpleten v medsebojne finančne in gospodarske odnose. Zdi se, da neoliberalna doktrina v današnjem času nima prave alternative, vsaj ne v takšni meri, da bi lahko spremenila poglede, preuredila vrednote in norme ter prinesla drugačno oblikovanje sistema. Sistem, urejen po neoliberalnih načelih, je bil tudi že v preteklosti v podobnih kriznih situacijah, kakršni smo priča v tem obdobju. Takšnim krizam pa se ne more izogniti niti Slovenija, saj je tudi sama del takšne ureditve, temelječe na neoliberalizmu in globalizaciji.

V diplomskem delu sem se spraševal, ali je trenutna gospodarska kriza le še en cikel v seriji gospodarskih kriz, ki so značilne za neoliberalizem in so se pojavljale že v preteklosti, ali pa je mogoče sedanja kriza, s svojimi razsežnostmi vendarle prinesla neko novo politiko, nova načela in vrednote ter paradigmatski presek. Tukaj predvsem govorim o nekakšnem koncu sedaj obstoječega sistema, o novem začetku, o temeljitem preoblikovanju norm in vrednot v kapitalističnih odnosih, o pravičnosti, o redefiniranju kapitalističnih odnosov, o skrbi za naravo in neobnovljivih energetskih virih, itd. V naslednjih nekaj besedah, bom poskušal ugotovitve tudi opisati.

Slovenska vlada je v času krize predlagala in tudi izvedla precej ukrepov, v začetni fazi predvsem ukrepe za blažitev posledic finančne krize, ki so bili izpeljani zato, da bi Slovenija čim bolje, s čim manjšimi posledicami, preživela finančno in gospodarsko krizo. Na različnih področjih je bilo izvedeno mnogo ukrepov. Dajanje državnega poročstva, ukrepi državne pomoči podjetjem in finančnim institucijam, katerih cilje je bil povečati likvidnost, zaupanje in posledično spodbuditi gospodarstvo. Bili so usmerjeni predvsem v povečanje gospodarskih aktivnosti, konkurenčnosti in k zmanjševanju javnofinančnih izdatkov, ki večajo luknjo v državnem proračunu. Glavni cilji so torej obnoviti kazalce uspešnosti, ki se kažejo kot gospodarska rast.

V ukrepih vlade praktično nismo videli ničesar posebno novega, kar bi pomenilo določen presek z dosedanjimi načeli. Ukrepi so predvsem naravnani k blažitvi posledic finančne krize, da bi Slovenija utrpela čim manj škode v času finančne in gospodarske

krize, oziroma recesije. V teh ukrepih ne opazimo nobenega preseka glede na prejšnjo paradigmo. Še vedno je osnovno vodilo vlade povečevanje dobička oziroma konkurenčnosti, oživitev gospodarskih gibanj, kar bi se odrazilo v višji gospodarski rasti. Ideja je zavarovati zdrave dela gospodarstva in finančnih institucij, pa čeprav z ukrepanjem države, ne pa kakorkoli spremeniti obstoječi sistem. Pravzaprav gre za intervencionistično politiko države, ki s takšnimi finančnimi injekcijami in dajanjem državnih poroštev ter v nekaterih primerih nacionalizacijo, vstopa na področje prostega trga. To pa je izrazito v nasprotju z neoliberalno doktrino, ki takšnega vmešavanje ne dopušča. Ukrepi so pravzaprav dvojnega značaja, obenem zdravijo »slabe« dele finančnega in gospodarskega sektorja, z državnimi pomočmi in vstopanjem države na področje prostega trga. Po drugi strani pa zasledujejo neoliberalni cilj, to je povečanje gospodarske rasti, ki ga hočejo povečevati z povečano konkurenčnostjo in spodbujanjem gospodarske aktivnosti. Neoliberalno ravnanje pa takšnega ukrepanja s strani države ne predvideva, saj naj bi se slabi deli gospodarstva s samoreparacijami zdravili sami. To pomeni, da se slaba podjetja zaprejo, dobra pa ostanejo, vse skupaj pa uravnava »nevidna roka trga«. Vsekakor pa takšni ukrepi, s spremembo obstoječe neoliberalne paradigme, nimajo kaj dosti skupnega in je ne spodbujajo.

Vendar pa bi pravzaprav težko pričakovali kakršnokoli drugačno posredovanje s strani politike oziroma države. Politika mora namreč omogočati primerno okolje za gospodarske subjekte, saj so od pozitivne gospodarske aktivnosti in davčnih dajatev v veliki meri odvisni državni javnofinančni prihodki, od katerih živi država, zato ima seveda interes spodbujati gospodarstvo in konkurenčnost le tega. Država se tako trudi na vso moč rešiti finančno in gospodarsko krizo, zato z intervencionističnimi politikami poskuša ohranjati gospodarske aktivnosti in konkurenčnost, prav iz tega razloga pa je tudi težko pričakovati spremembo ideologije in neoliberalne doktrine.

Lahko bi tudi dejali, da glede na predstavljene ukrepe, najprej Ukrepov vlade za blažitev posledic finančne krize iz leta 2008 ter kasneje v Slovenski izhodni strategiji leta 2010, ne opazimo bistvene spremembe obstoječe paradigme. Še vedno je glavno vodilo države konkurenčnost, gospodarska rast, skratka povrnitev k prejšnjim ciljem. V Slovenski izhodni strategiji so sicer upoštevane nekatere nove politike, predvsem dobita večjo pozornost okolje in energetika, v povezavi z varovanjem narave. Krči se tudi javna uprava, pokojninska in zdravstvena reforma sta doživeli velike spremembe, kar je

prineslo manjšo socialno varnost oziroma zmanjšano vlogo socialne države, saj je potrebno v časih krize konsolidirati javne finance, to pa zahteva vzdržnost na vseh področjih. Za kakršnokoli spremembo obstoječe paradigme vendarle ne gre, mogoče le v nekaterih segmentih že omenjene okoljske in energetske politike, pri vsem ostalem pa ni deležna toliko sprememb. Torej bi v skladu z raziskovalnim vprašanjem lahko potrdili, da je trenutna finančna kriza, vsaj z vidika slovenske politike in izhodne strategije, prinesla le še en cikel v neoliberalni kapitalistični ureditvi. Za ureditev, ki temelji na neoliberalizmu, so pravzaprav značilna ciklična obdobja padcev gospodarske rasti oziroma kriz na eni strani, na drugi strani pa obdobja visoke gospodarske rasti oziroma razcveta. Takšno ravnanje je predvsem vidno pri ukrepih, ki jih izvajajo vlade po svetu, v Evropi in tudi v Sloveniji. Ti ukrepi državnega protekcionalizma zagotavljajo predvsem obstoj trenutnega sistema. Slovenija pa pravzaprav le sledi takšnim ukrepom, narekovanimi s strani EU, ki pa bi jih lahko celo označili za konservativne, saj je njihov cilj predvsem ohranjanje obstoječega sistema, kjer vlada kapital. Torej bi takšni ukrepi, kot smo jim priča, lahko v osnovi prinesli samo novo ciklično obdobje, v tem primeru cikel ponovne gospodarske rasti, ki naj bi, po neoliberalni logiki, nastopila po koncu trenutne finančne in gospodarske krize.

Vendarle pa je opaziti tudi nekatere tendence po spremembi vladajočega režima oziroma vladajoče ideologije, ki bi se razlikovala od neoliberalnih načel. To v Sloveniji predvsem izpostavi skupina devetih strokovnjakov na svojih področjih, ki v prispevku k Slovenski izhodni strategiji, »Kam po krizi?«, predstavi nekatere ideje, ki se razlikujejo od idej obstoječe paradigme. Predvsem gre za različne poglede na nekatere vzroke in okoliščine trenutne finančne krize ter gospodarske recesije. Predlagajo nekatere nove ali drugačne metodološke pristope in pojmovanja za nadaljnja proučevanja razvoja ter tudi nekaj zamisli, kako naj bi v prihodnosti urejali razmere za gospodarski razvoj, družbo in medčloveške odnose. Te spremembe niso več utemeljene na spodbujanju enostranske gospodarske rasti, temveč na sobivanju naravnega okolja in družbe, na novi družbeni vlogi delavca, državljana. Predvsem izpostavijo, da bi bilo potrebno na novo preurediti in ovrednotiti odnose v družbi, spremeniti obstoječe vrednote, redefinirati področje javnega in zasebnega, ustanoviti načela odgovornosti, vloga gospodarstva pa bi morala zagotavljati blaginjo vseh. Ponovno je tudi potrebno premisliti glede odnosa med delom in kapitalom, preprečiti liberalizacijo na področjih, ki so ključna za človekovo bivanje,

zlasti na področju naravnih virov in energetike, predvsem pa je kot eden izmed glavnih ciljev izražen pomen trajnostnega razvoja Slovenije.

Prav tako pa so izpostavljene tudi nekatere ideje, ki so bile v času socializma nekoč že prevladujoče v družbi, in sicer koncept soupravljanja, delitev dobička, dohodkovna enakost, močan javni sektor, itd. Takšni ukrepi, v kolikor bi prišli na politično agendo in bili sprejeti, bi lahko pomenili paradigmatško spremembo glede na prejšnje stanje, nekakšen konec prejšnjega sistema in nov začetek na vseh področjih. Predvsem bi bilo v tem sklopu sprememb bistveno, da se ponovno vprašamo o konceptih posamezne družbe in o tem, kaj si sploh v celoti želimo. Torej bi sprememba vladajoče paradigme potrebovala korenite spremembe, ki bi posegle na vsa področja človekovega delovanja in bi se uvedle dolgoročno, ne samo za obdobje izhoda iz krize. Vendar pa se zdi, da je do uveljavitve takšnih načel oziroma tako korenitih sprememb vendarle še precej daleč, saj je neoliberalna doktrina pregloboko zakoreninjena v sistem in mentaliteto. Kaže, da smo glede spremembe vladajoče paradigme ostali na prejšnjemu stanju, kljub nekaterim predlogom drugačne usmeritve po zdajšnji krizi, ki je močno prizadela vsa področja človekovega življenja. Prav tako pa takšni alternativni predlogi nimajo prave podpore politike in ljudi, da bi se takšne ideje lahko primerno izrazile v družbenih in sistemskih spremembah. Tudi sami avtorji prispevka »Kam po krizi?« poudarjajo, da ideje, smernice in premisleki, ki jih izpostavljajo, niso končne rešitve, ampak le dodatek k diskusiji za oblikovanje razvoja Slovenije, torej se pravzaprav ne smatrajo kot konkretni predlogi, na podlagi katerih bi lahko prišlo do spremembe sistema. Dejstvo pa je, da je brez osveščene države in ustrezne politične filozofije reorganizacija celotne družbe v smislu sprememb vrednot težko izvedljiva, saj prihaja iz paradigme, ki je neoliberalizmu in podjetništvu diametralno nasprotna. Tako iz vsake krize podjetniki potegnejo dokaz za prevelike družbene stroške in stroške dela, ki jih je potrebno zmanjšati in se podrediti konkurenčnosti ter prostemu trgu. Vendar pa je še bolj zaskrbljujoče, da takšnega cikličnega tavanja med obdobji rasti in krize ne premore predvideti politična praksa, ki sama s konservativno politiko povzroča takšne sistemske anomalije.

Treba je tudi poudariti, da Slovenija na takšno »novo pot« težko stopi sama, saj je vpeta v globaliziran trg, ki deluje po neoliberalnih načelih. Slovenska majhnost na političnem in gospodarskem področju pa pomeni precejšnjo nemoč pri uveljavljanju novih idej in

vrednot na tem področju, čeprav lahko v prispevku »Kam po krizi?« preberemo prav takšne tendence. Vendar pa slovenska vlada izvaja proevropsko politiko, ki je razvidna v kopiranju ukrepov drugih evropskih držav, katerim se tudi podreja. O tem pričajo tudi besede Boruta Pahorja (2010), ki pravi, da ima tudi Slovenska izhodna strategija zelo podobne načrte kot EU, med katerimi so glavni cilji krepitev gospodarske rasti, konsolidacija javnih financ, okrepitev zaposlenosti in investiranje v znanje ter nove tehnologije. Po njegovem prepričanju je strategija EU 2020 za Slovenijo zelo pomembna, saj se Slovenija z izhodno strategijo giblje natančno po predvidenih parametrih novega evropskega razvojnega načrta. Izhodna strategija je lahko predmet ponosa, in sicer zato, ker je sprejeta v času, ko vse države članice EU, s katerimi se želimo primerjati, sprejemajo podobne strategije in ker je to celovit načrt reform, tudi tistih najbolj bolečih.

Ob vsem povedanem je na mestu dodati tudi Roubinijev komentar, ki dobro pokaže, da se ukrepi držav v neoliberalnem globaliziranem svetu, del katerega je tudi Slovenija, predvsem usmerjajo k ohranitvi obstoječega sistema in kažejo nekakšno vdanost v usodo, ki jo prinaša tako oblikovan sistem s cikličnimi obdobji gospodarskega razcveta in gospodarskih kriz: »preprečitvi krize v prihodnjih letih se sicer ne moremo izogniti, lahko pa ublažimo njene posledice, predvsem razpad finančnega sistema« (Mrkaić 2008).

9 LITERATURA

1. Alkalaj, Mišo. 2005. Neoliberalizem in neokonzervativizem. *Mladina* (34). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200534/clanek/nar--ekonomija-miso_alkalaj/ (3. junij 2010).
2. Banka Slovenije. 2010. *Ekonomski odnosi s tujino*. Dostopno prek: <http://www.bsi.si/iskalniki/ekonomski-odnosi-s-tujino.asp?MapaId=230> (16. junij 2010).
3. Bratušek, Alenka, Primož Čuček in Slaven Micković. 2008. Vloga fiskalne politike v času recesije. V *Globalna finančna kriza in slovensko gospodarstvo*, ur. Neven Borak, Bogomir Kovač, Mojmir Mrak, Jože P. Damijan. Ljubljana: EF. Dostopno prek: <http://www.ef.uni-lj.si/dogodki/datoteke/konferencazbornik.pdf> (28. julij 2010).
4. Bučar, France. 2005. *Slovenci in prihodnost*. Radovljica: Didakta.
5. Chomsky, Noam. 2005. *Profit pred ljudmi*. Ljubljana: Sanje.
6. Garcia, Arnoldo in Elizabeth Martinez. 2010. *What is neoliberalism?* Dostopno prek: <http://www.corpwatch.org/article.php?id=376> (10. avgust 2010).
7. Gregorčič, Marta, Matjaž Hanžek, Lučka Kajfež-Bogataj, Lev Kreft, Ana Murn, Dušan Plut, Tine Stanovnik, Jožef Školč in Jože Trontelj. 2009. *Kam po krizi?* Dostopno prek: http://www.kpv.gov.si/fileadmin/kpv.gov.si/pageuploads/datoteke_dinamika/2009_12/drugo/24dec2009_kam_po_krizi_SLO.pdf (1. avgust 2010).
8. Klein, Naomi. 2009. *Doktrina šoka: razmah uničevalnega kapitalizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
9. Kocbek, Darja. 2009. Koga in kako reševati. *Mladina* (22). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200922/koga_in_kako_resevani_ (25. junij 2010).

10. Kovač, Stanislav. 2009. Public enemy: Neoliberalizem rešuje Slovenijo. *Finance* (33). Dostopno prek: <http://www.finance.si/238256/Public-enemy-Neoliberalizem-re%B9uje-Slovenijo> (10. maj 2010).
11. Kovačič-Peršin, Peter, ur. 1996. *Kritika neoliberalizma*. Ljubljana: Birografika BORI.
12. Krajner, Andrej. 2007. *Od korporativizma k neoliberalizmu*. Magistrsko delo. Ljubljana: FDV.
13. Lapajne, Ivan. 2008. *Naprej. O svetu in Sloveniji-razmišljanja in iskanja*. Idrija: Založba Bogataj.
14. Mencinger, Jože. 2008. Konec »konca zgodovine«. *Mladina* (44). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200844/konec_konca_zgodovine (22. maj 2010).
15. Mramor, Dušan. 2009a. Kriza bo Slovenijo močno prizadela. *Mladina* (08). Dostopno prek: http://www.mladina.si/tednik/200908/kriza_bo_slovenijo_mocno_prizadela (13. julij 2010).
16. - - - 2009b. *Svetovna gospodarska kriza in Slovenija*. Dostopno prek: <http://www.financna-tocka.si/sys/cmspage.aspx?MapaId=4407&VsebinaId=8659> (17. julij 2010).
17. Mrkaić, Mičo. 2007. *To so bile svete krave*. Ljubljana: Založba Pasadena.
18. - - - 2008. Finančna kriza v vsako slovensko vas. *Finance* (192). Dostopno prek: <http://www.finance.si/226049/Finan%E8na-kriza-v-vsako-slovensko-vas> (12. avgust 2010).
19. Pikalo, Jernej. 2003. *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Založba Sophia.

20. Rizman, Rudi, ur. 1992. *Sodobni liberalizem*. Ljubljana: Knjižna zbirka Krt 84.

21. Siol. 2010. *Pahor: Izhodna strategija natančno znotraj parametrov EU2020*. Dostopno prek: http://www.siol.net/eu/novice/2010/02/pahor_izhodna_strategija_natančno_znotraj_parametrov_eu2020.aspx (22. julij 2010).

22. Soros, George. 1998. *Kriza neoliberalnega kapitalizma*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

23. Stiglitz, Joseph. 2008. Konec neoliberalizma. *Finance* (131). Dostopno prek: <http://www.finance.si/217966/Konec-neoliberalizma> (18. julij 2010).

24. Štiblar, Franjo. 2008. *Svetovna kriza in Slovenci: Kako jo preživeti?*. Ljubljana: ZRC SAZU.

25. UMAR. 2009. *Vpliv gospodarske krize na trg dela v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/izzivi/2009/EI09.pdf (19. junij 2010).

26. - - - 2010. *Tekoča gospodarska gibanja*. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/informacije_za_javnost/obvestila_in_sporocila_za_javnost/obvestilo/zapisi/tekoca_gospodarska_gibanja-16abf3dfe7/1/ (16. julij 2010).

27. Vlada Republike Slovenije. 2008. *Ukrepi vlade za blažitev posledic finančne krize*. Dostopno prek: http://www.mf.gov.si/slov/mediji/2008/2008-12-22_Ukrepi.pdf (12. junij 2010).

28. - - - 2010. *Slovenska izhodna strategija 2010-2013*. Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/Protikrizni_ukrepi/izhod_iz_krize/IZHODNA_STRATEGIJA.pdf (15. julij 2010).

29. Wallerstein, Immanuel. 2006. *Uvod v analizo svetovnih sistemov*. Ljubljana: *cf.

30. Zgonik, Staš. 2009. Gospodarska rast bo po vsej verjetnosti negativna. *Mladina*. Dostopno prek: http://www.mladina.si/dnevnik/30-01-2009-gospodarska_rast_v_sloveniji_bo_po_vsej_verjetnosti_negativna/ (18. julij 2010).